T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FİNANSAL DERİNLEŞME VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ

GAMZE GÜVEN LÜTFÜOĞLU
1218206111

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ FATMA CESUR

EDİRNE 2023

Tezin Adı: Finansal Derinleşme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi
Hazırlayan: Gamze GÜVEN LÜTFÜOĞLU

ÖZET

Finansal derinleşme, ekonomik büyüme ile yakından ilişkili bir kavramdır. Finansal sistemin derinleşmesi, ekonomide sermaye birikiminin artmasına, yatırımların finansmanının sağlanmasına ve kaynakların daha verimli bir şekilde kullanılmasına olanak tanır. Bu nedenle, finansal derinleşme ve ekonomik büyüme arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Bir ekonominin finansal derinleşme süreci, finansal piyasaların gelişmesi ve çeşitlenmesiyle başlar. Bankalar, finansal aracılar ve diğer finansal kurumlar, tasarrufları toplamak ve yatırımları finanse etmek için önemli bir rol oynar. Finansal piyasaların derinleşmesi, daha fazla finansal ürün ve hizmetin sunulmasını sağlar ve bu da ekonomideki işlemlerin ve faaliyetlerin artmasına yardımcı olur. Finansal derinleşme, yatırımların finansmanını kolaylaştırır ve girişimcilerin projelerini gerçekleştirmeleri için daha fazla kaynağa erişmelerini sağlar. Bu da ekonomideki yenilikçi faaliyetleri ve üretimi teşvik eder. Çalışmanın amacı Finansal derinleşmenin çağımızda büyüyen ekonomiler ile ilişkisinin düzeylerinin ne derece olduğudur.

Anahtar Kelimeler: Finans, Ekonomi, Ticaret, İstihdam, Sürdürülebilir Ekonomi, Finansal Derinleşme

Thesis Title: The Relationship Between Financial Deepening and Economic Growth

Prepared by: Gamze GÜVEN LÜTFÜOĞLU

ABSTRACT

Financial deepening is a concept closely related to economic growth. Deepening of the financial system allows for increased capital accumulation in the economy, financing of investments and more efficient use of resources. Therefore, there is a strong relationship between financial deepening and economic growth. The financial deepening process of an economy starts with the development and diversification of financial markets. Banks, financial intermediaries and other financial institutions play an important role in collecting savings and financing investments. Deepening financial markets enables more financial products and services to be offered, which in turn helps to increase transactions and activity in the economy. Financial deepening facilitates the financing of investments and gives entrepreneurs access to more resources to realize their projects. This in turn stimulates innovative activities and production in the economy. The aim of the study is to determine the extent to which financial deepening is associated with growing economies in our era.

Keywords: Finance, Economy, Trade, Employment, Sustainable Economy, Financial Deepening

ÖN SÖZ

Bu çalışmanın amacı Türkiye'deki finansal derinleşmenin ekonomik büyüme üzerine etkilerini incelemektir. Finansal derinleşme ve ekonomik büyüme arasında karşılıklı pozitif ilişkinin var olduğu saptanmıştır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde finansal derinleşme kavramı, ikinci bölümde ekonomik büyüme kavramı, üçüncü bölümde Türkiye'de finans sistemi ve finansal derinleşme kavramına değinilmiştir. Dördüncü bölümde de sonuç kısmı yer almaktadır.

Edirne, 2023 Gamze GÜVEN LÜTFÜOĞLU

İÇİNDEKİLER

ÖZET i

ABSTRACT ii

ÖN SÖZ iii

İÇİNDEKİLER iv

ŞEKİLLER LİSTESİ vi

KISALTMALAR vii

BÖLÜM I 1

GİRİŞ 1

1.1. Finansal Derinleşme Kavramı 2

1.1.1. Finansal Derinleşme 2

1.1.2. Finansal Serbestleşme 3

1.1.3. İç Finansal Serbestleşme 7

1.1.4. Dış Finansal Serbestleşme 9

1.1.4.1. Dış Ticaret Finansman Şekilleri 11

1.1.4.2. İthalat Finansmanı 11

1.1.4.3. Akreditif Kredisi 12

1.1.4.4. Vesaik Mukabili Ödeme Kredisi 13

1.1.4.5. Ürün Mukabili Ödemede İthalat Kredisi 14

1.1.4.6. Aval ve Kabul Kredisi 14

1.1.4.7. Leasing 15

1.1.4.8. Türkiye'nin Dış Ticaret Sistemi 16

1.1.5. Uluslararası Anlaşmalar 17

1.1.5.1. Çok Taraflı Ticaret Sistemi-Dünya Ticaret Örgütü Üyeliği 17

BÖLÜM II 18

EKONOMİK BÜYÜME KAVRAMI 18

2.1. Ekonomik Büyüme 18

2.2. Ekonomik Büyümenin Unsurları 20

2.2.1. Katma Değer Yaratma Süreci 22

2.2.2. Üretim Faktörlerinin Niceliksel ve Niteliksel Değişimi 23

2.3. KOBİ'lerde Finansman ve Gelişim 24

2.3.1. Yeni Girişimlerin Desteklenmesi 26

2.4. BDDK'nın Kuruluşunun Finansal İstikrara Etkisi 27

BÖLÜM III 30

TÜRKİYE'DE FİNANS SİSTEMİ VE FİNANSAL DERİNLEŞME 30

3.1. COVİD-19 Döneminde Finansal Sistem 32

3.1.1. Banka Temelli Finansal Sistemler 37

3.1.2. Piyasa Temelli Finansal Sistemler 47

3.2. Yatırımların Denetlenmesi 52

3.2.1. Riskin Dağıtımı ve Yönetimi 54

3.3. COVİD-19 Döneminde Finansal Sistemin Gelişimi 56

BÖLÜM IV 60

SONUÇ 60

KAYNAKÇA 67

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil No	Şekil Adı	Sayfa
1.	Dünya İthalatı ve İthalatta İlk 5 ülke	16
2.	Dünya İhracatı ve İhracatta İlk 5 ülke	16
3.	Türkiye Ekonomik Büyüme Tablosu	20
4.	Türkiye Yakın Geçmiş Finansal Derinleşme Tablosu	22
5.	Türkiye'deki Sermaye Hareketlerinin Yüzdesel Dağılımı	44
6.	Türkiye Ekonomisi Cari İşlemler ve Dış Ticaret Dengesi	47

KISALTMALAR

GSYİH	: Gayrisafi Yurtiçi Hasılatı
İMF-BAFT	: Uluslararası Para Fonu
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırım
UNCTAD	: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin
TEKMER	: Teknoloji Geliştirme Merkezi
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
İGEM	: International Genetically Engineered Machine
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

BÖLÜM I

GİRİŞ

Finansal derinleşme, bir ülkede kullanılan finansal araç türlerinin artması ve bu araçların daha yaygın kullanılabilir hale gelmesidir. Bu çalışmada Türkiye'de finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında bir ilişkinin var olduğunu ve bu ilişkinin yönünün ise ekonomik büyümeden, finansal gelişmeye doğru olduğunu ortaya koymak amaçlanmıştır. Elde edilen hedefleme, Robinson tarafından ileri sürülen ve "talep takipli hipotez" olarak adlandırılan görüşü desteklemektedir. "Girişimci yol açar, finans ise bunu takip eder" şeklinde özetlenen bu görüş, ekonominin reel kesiminin gelişiminin finansal hizmetlere yönelik talepleri de artıracağını ifade eder.

Ekonomide farklı birimler tarafından verilen tasarruf ve yatırım kararlarını vade, miktar ve faiz oranları açısından uyumlu hale getiren finansal sistem, ekonominin gelişme sürecinde önemli işlevler üstlenmektedir. Finansal sistemler tasarruf sahipleri ile harcama yapma ihtiyacı olanlar arasında kaynak aktarımı sağlayan bir mekanizmadır. Kaynak aktarımı fon fazlası olan grup ile fon ihtiyacı olan grup arasında işlemlerin düzenli bir şekilde gerçekleşmesini sağlamaktadır. Finansal sistem ekonomik işlemleri kolaylaştırırken, finansal ürünlerin verimli kullanılmasını sağlar, ekonomik büyümeyi teşvik etme konusunda önemli rol oynamaktadır (Demirci, 2020).

Ekonomik büyüme ise bir ülkede üretim kapasitesinin, üretimin ve dolayısıyla millî gelirin artması olarak tanımlanmaktadır. Bir ülkede kişi başına düşen millî gelir bir yıldan diğer yıla artıyorsa, söz konusu ekonominin büyüdüğü kabul edilmektedir. Büyüme için ya üretim faktörleri kullanımının artması ya da teknolojinin gelişmesi gerekmektedir.

Genellikle gelişmiş ülkeler açısından ekonomik büyümeden finansal derinleşmeye doğru bir ilişki mevcut iken, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler için ilişkinin yönü finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru olmaktadır.

Bir ekonomide finansal gelişmenin hesaplanmasına yönelik çok sayıda ölçüm yöntemi bulunmaktadır. "Finans piyasalarında faaliyette bulunan kurumların sayısını

ve çeşitliliğinin artması" ve "finansal araç çeşitliliğinin artması" finansal gelişmişlik göstergeleri arasında kabul edilmektedir. Bu yüzden finansal gelişme, ölçülmesi güç olan ya da hazır verisi olmayan bir değişkendir. Bu sebeple finansal gelişme ile ilgili alternatif ölçütlerin geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca geliştirilen her gösterge, finansal sektördeki gelişmenin farklı yönlerindeki etkilerinin ölçülmesini yansıttığından analizler açısından önem arz etmektedir. Finansal gelişme sonucunda finansal sistemin büyüklüğünde ve yapısında meydana gelen gelişme, finansal derinleşme kavramı ile açıklanmaktadır. Diğer bir ifade ile finansal derinleşme, finansal de regülasyon sonucunda finansal aracı kurumların sayısında meydana gelen artış sonucu, finansal sektörde yaratılan fonların reel sektöre aktarılma oranını göstermektedir. Bununla birlikte finansal piyasaların ulusal tasarrufları olduğu kadar, uluslararası tasarrufları harekete geçirme düzeyi de finansal derinleşmenin bir göstergesidir.

1.1. Finansal Derinleşme Kavramı

1.1.1. Finansal Derinleşme

Finansal derinleşme, ekonomik büyüme ve gelişme için önemli bir faktördür. Bir ülkenin finansal sisteminin derinleşmesi, finansal kurumların ve piyasaların gelişmesi, finansal ürünlerin çeşitlenmesi ve finansal hizmetlerin daha geniş bir kesime ulaşması anlamına gelir. Bu durum, sermaye birikimini teşvik eder, yatırım olanaklarını artırır ve ekonomik büyümeyi destekler. Aynı zamanda bir ülkenin finansal sistemindeki çeşitli unsurların güçlenmesini içerir. Bankacılık sektörünün büyümesi, finansal kurumların sermaye ve likidite yapısının güçlendirilmesi, finansal piyasaların genişlemesi ve finansal araçların çeşitlenmesi gibi unsurlar, finansal derinleşmenin göstergeleridir denilebilir. Finansal derinleşmenin faydalarını aşağıdaki maddeler ile sıralayabiliriz:

a. Kaynak tahsisinin etkinleştirilmesi: Finansal derinleşme, tasarrufların yatırıma yönlendirilmesini kolaylaştırır. Finansal piyasaların ve kurumların gelişmesi, sermaye hareketliliğini artırır ve kaynakların daha etkin bir şekilde kullanılmasını sağlar.

b. Yatırım olanaklarının çeşitlenmesi: Finansal derinleşme, çeşitli finansal enstrümanların ve ürünlerin ortaya çıkmasını sağlar. Bu da yatırımcıların farklı risk ve getiri profillerine sahip enstrümanlara yatırım yapabilmesini sağlar.

c. Girişimciliği teşvik etme: Finansal derinleşme, yeni işletmelerin finansmanına Erişimi kolaylaştırır. Girişimciler, sermaye temin etme ve büyüme için daha fazla finansal kaynağa erişebilir, işletme projelerini hayata geçirebilir ve istihdam yaratma potansiyelini artırabilir.

d. Risk yönetimi imkanlarının artması: Finansal derinleşme, risk yönetimi araçlarının çeşitlenmesini ve yaygınlaşmasını sağlar. Türev piyasaları gibi finansal enstrümanlar, riskleri yönetme ve azaltma konusunda önemli bir rol oynar (Ayhan, 2014).

e. Ekonomik büyümeyi destekleme: Finansal derinleşme, yatırımları artırır, sermaye birikimini teşvik eder ve ekonomik büyümeyi destekler. Gelişmiş finansal piyasalar, sermaye hareketliliğini kolaylaştırır ve uluslararası yatırımları çeker.

Finansal derinleşmenin bazı riskleri de vardır. İstikrarsız finansal piyasalar, spekülatif balonlar, kötü niyetli uygulamalar ve finansal krizler gibi faktörler, finansal derinleşmenin yan etkileri olabilir. Bu nedenle, finansal derinleşme sürecinde denetim mekanizmalarının etkin bir şekilde çalışması ve düzenleyici çerçevenin sağlam olması önemlidir (Agenor, Mc Dermott, ve Üçer, 1997).

1.1.2. Finansal Serbestleşme

Finansal serbestleşme, ekonomilerde finansal piyasaların ve kurumların daha fazla serbestliğe sahip olmasını sağlayan bir süreçtir. Bu süreç, finansal varlıkların ve hizmetlerin serbestçe alınıp satılmasını, sermaye hareketlerinin sınırlamalarının azaltılmasını ve finansal kurumların faaliyetlerinde daha az düzenlemeye tabi olmasını içerir. Finansal serbestleşme, küreselleşme ve ekonomik entegrasyon süreçleriyle yakından ilişkilidir.

Finansal serbestleşmenin ana hedefi, sermayenin daha verimli bir şekilde tahsis edilmesini sağlamaktır. Bu süreç, ekonomik büyümeyi teşvik ederken, yatırımları

artırır, finansal kurumların rekabet gücünü artırır ve finansal inovasyonu teşvik eder. Aynı zamanda, finansal serbestleşme uluslararası sermaye hareketlerini kolaylaştırarak, yabancı sermaye girişini artırır ve ülke ekonomilerinin küresel finansal sistemle entegrasyonunu sağlar (Arestis & Demetriades, 1999). Finansal serbestleşmenin faydaları arasında şunlar bulunur:

a. Serbest rekabet: Finansal serbestleşme, finansal kurumlar arasındaki rekabeti artırır. Bu durum, finansal hizmetlerin kalitesini ve çeşitliliğini artırırken, maliyetleri düşürür. Rekabetin artmasıyla birlikte, finansal piyasalarda daha etkin bir fiyat oluşumu sağlanır.

b. Sermaye akışının artması: Finansal serbestleşme, sermaye hareketlerini serbestleştirerek yabancı sermaye girişini artırır. Yabancı sermaye, yerel ekonomilere kaynak sağlar, yatırım olanaklarını genişletir ve istihdam yaratma potansiyelini artırır.

c. Finansal inovasyon ve İstanbul Finans Merkezi: Finansal serbestleşme, finansal inovasyonu teşvik eder. Daha serbest bir finansal ortam, yeni finansal ürünlerin ve hizmetlerin geliştirilmesini destekler. Bu da finansal piyasaların daha çeşitli ve esnek olmasını sağlar. Örneğin İstanbul Finans merkezi hem bir inovasyon hem de bir finansal derinleşmedir. İstanbul Finans Merkezi, Türkiye'nin finans sektörünün konsolide olması, uluslararası bir platforma entegre olması ve finansal hizmetlerin etkin bir şekilde sunulması amacıyla planlanmış bir projedir. Bu merkez, bankacılık, sigortacılık, sermaye piyasaları, finansal teknoloji ve diğer finansal faaliyetleri içeren geniş bir yelpazede hizmetler sunmayı hedeflemektedir. İstanbul'un stratejik konumu, doğal bir köprü rolü oynamasını sağlar ve bu da hem Avrupa hem de Asya pazarlarına Erişimi kolaylaştırır (Agenor, Mc Dermott, ve Üçer, 1997).

İstanbul Finans Merkezi'nin açılması, finansal derinleşmeyi teşvik etmek için bir dizi önemli faktöre sahiptir. İlk olarak, merkezde faaliyet gösterecek olan finans kurumları, daha geniş bir ürün ve hizmet yelpazesi sunarak finansal çeşitliliği artırabilirler. Bu da yerel ve uluslararası yatırımcılar için daha fazla seçenek sunar ve finansal piyasaların gelişmesini destekler.

İkinci olarak, İstanbul Finans Merkezi, finansal teknolojilerin gelişimine odaklanarak inovasyonu teşvik eder. Finansal teknolojiler, finansal hizmetlerin daha etkin ve erişilebilir bir şekilde sunulmasını sağlar. Yeni dijital finansal ürünler ve platformlar, finansal derinleşmeyi destekleyen önemli unsurlardır. İstanbul Finans Merkezi, bu alanda faaliyet gösteren fintech şirketlerinin büyümesini teşvik ederek inovasyonun merkezi haline gelebilir (Agenor, Mc Dermott, ve Üçer, 1997).

Üçüncü olarak, İstanbul Finans Merkezi'nin bölgesel ve küresel bir finans merkezi olarak güçlendirilmesi, uluslararası sermaye akışlarını çekme potansiyelini artırır. Yabancı yatırımcılar, istikrarlı bir finansal ortamda faaliyet gösteren ve çeşitli finansal enstrümanlar sunan bir merkeze ilgi duyarlar. Bu da ülkenin finansal derinleşmesini hızlandırabilir ve ekonomik büyümeyi destekleyebilir.

İstanbul Finans Merkezi'nin açılmasıyla birlikte, Türkiye'nin finansal sektörü daha rekabetçi hale gelebilir. Uluslararası finansal kuruluşların ve şirketlerin İstanbul'u tercih etmesi, finansal faaliyetlerin artmasına ve finansal derinleşmenin ivme kazanmasına katkıda bulunabilir. Bununla birlikte, İstanbul Finans Merkezi'nin başarılı olabilmesi için etkin düzenleyici ve denetleyici bir çerçevenin oluşturulması da önemlidir. Şeffaflık, güvenilirlik ve istikrar, finansal derinleşmenin sürdürülebilirliği için kritik faktörlerdir.

d. Risk dağılımı: Finansal serbestleşme, riskin daha etkin bir şekilde dağıtılmasını sağlar. Çeşitli finansal enstrümanlar ve piyasalar, yatırımcılara risk yönetimi ve çeşitlendirme imkanı sunar.

Finansal serbestleşme aynı zamanda bazı riskler de içerir. Finansal piyasalardaki aşırı spekülasyon, sermaye hareketlerinin volatilitesi, finansal krizler ve finansal istikrarsızlık gibi faktörler, finansal serbestleşmenin yan etkileri olabilir. Bu nedenle, etkin bir denetim mekanizması ve düzenleyici çerçeve, finansal serbestleşmenin faydalarının yanı sıra risklerin de yönetilmesini sağlamak için önemlidir (Akıncı, 2020).

2008-2009 mali krizi, Büyük Buhran'dan bu yana dünyadaki en şiddetli makroekonomik şoktur. Kriz döneminde, uluslararası ticaretin çöküşü GSYİH'deki

düşüşten çok daha hızlı ve daha büyüktü: Dünya GSYİH'si yaklaşık %5 düşerken dünya ticareti yaklaşık %30 daralmıştır. Benzer şekilde, bu dönemde Türkiye GSYİH'si %5,6 daralırken, Türkiye ticareti %31 civarında daralmıştır. Bu ticaret çöküşü, ekonomistlerin ticaret finansmanının bir rolü olduğundan şüphelenmesine yol açmıştır.

Ticaret finansmanının hikayenin önemli bir parçası olabileceğini düşünmek için iyi nedenler vardır. Artan kanıtlar, uluslararası ticaret finansmanının aynı dönemde fiyat ve bulunabilirlik açısından ciddi olumsuz etkiler yaşadığını göstermektedir. IMF-BAFT araştırması, büyük ticaret çöküşünün başlangıcında bankaların yaklaşık %90'ının uluslararası ticaret finansmanı olanaklarının fiyatını artırdığını ve bazı durumlarda mektupların fiyatını artırdığını bildirmektedir. Gelişmekte olan piyasalardaki bankalar da dönem boyunca uluslararası ticaret finansmanı işlemlerinin ortalama %6 azaldığını bildirdi. Kanıtların arkasında, uluslararası ticaret finansmanının ekonomik dalgalanmalara veya finansal krizlere iç ticaret finansmanından daha duyarlı olduğu hipotezi yatmaktadır. Fiyat verileri bu hipotezi doğrulamaktadır. Günümüz araştırmacıları Türkiye ithalat fiyatlarının mamul mallarda, özellikle de dış finansmana yüksek oranda bağımlı olan sektörlerde arttığını tespit etmiştir. Başka araştırmacılar, Avrupa Birliği ülkeleri, Japonya ve ABD'de ihracat fiyatının yurt içi fiyata göre %2,5 oranında arttığını bildirmektedir. Bu gerçekler, arz yönlü şokların büyük ticaret çöküşünde önemli bir rol oynadığının güçlü kanıtıdır (Ayhan, 2014).

Bu görüş çeşitli ampirik çalışmalarla desteklenmektedir. Örneğin, bazı araştırmacılar, borsada işlem gören Japon firmalar ile ana bankaları arasındaki benzersiz şekilde eşleşen veri tabanını kullanarak, firmaların ana bankaları sağlıksız hale geldiğinde ihracat-yurtiçi satış oranını daralttığını ve böyle bir modelin daha küçük şirketler için daha güçlü olduğunu bulmuşlardır. Başka araştırmacılar ise, finansal açıdan kırılgan sektörlerdeki ihracatın bankacılık krizleri sırasında daha fazla etkilendiğine dair tarihsel kanıtlar sunmaktadır. Son küresel durgunluk dönemi için, günümüz araştırmacıları, bankalar arası kredi oranlarında daha yüksek büyüme yaşayan ülkelerin Türkiye'ye ihracatı daha da azaltma eğiliminde olduğunu

göstererek, ticaret finansmanının gerçekten ticaret faaliyeti için kritik bir faktör olduğunu doğrulamaktadır ve finansal olarak bağımlı sektörlerde daha belirgindir (Aymutlu, 2007).

Firma düzeyindeki araştırmalar ayrıca finansal olarak kısıtlı firmaların bu dönemde ihracat üzerinde daha büyük olumsuz etkileri olduğunu bildirmektedir. Aynı zamanda Türkiye firmalar arası ödeme temerrüt riski ile ticaret, Asya kriz döneminde şirket içi ödeme temerrüt riski olmayan ticaretten daha keskin bir şekilde düşüş göstermiştir.

1.1.3. İç Finansal Serbestleşme

Doğrudan yabancı yatırımın (DYY) ekonomik büyümeye katkısı, çeşitli teorik ve deneye dayalı çalışmalara konu olmuştur. Bu, esas olarak DYY'nin teknolojiyi gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere aktarmak için etkili bir mekanizma olması gerektiği gerçeğiyle açıklanmaktadır. Başka bir deyişle, DYY genellikle ev sahibi ülkede ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde endüstriyel kalkınmayı sağlamak için önemli bir kaynak olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, DYY kurulduktan sonra, ev sahibi ülkelerde verimlilik, rekabet gücü ve istihdam yaratma üzerinde olumlu etkiler yaratabilir. Gerçekten de, DYY'nin etkisi yalnızca ev sahibi ülke için sermaye girdileri yoluyla değil, aynı zamanda teknoloji ve know-how açısından bir katkı ve yeni pazarlara nasıl erişileceği yoluyla da yansıtılmaktadır. Farklı seviyelerde meydana gelen yayılma etkileri sayesinde DYY, ekonomik büyüme ve kalkınmaya aktif bir şekilde katkıda bulunabilir.

Bununla birlikte, DYY ile ilgili yapılan çalışmaların büyük bir kısmının mikroekonomik temellere dayandığı ifade edilmektedir. Bu tür çalışmalar, öncelikle DYY'nin ev sahibi ülkelerdeki ekonomik büyümeyi etkileyebilecek iletişim kanallarına odaklanmıştır. Gerçekten de, finansal piyasaların küreselleşmesi ve gelişmekte olan ülkelerin bunu entegre etmek için karşı karşıya kaldıkları yükümlülükler, daha verimli ekonomi politikaları ve kurumları tasarlamayı gerektiriyordu. Bu nedenle, ekonomik politika yapıcıların karşılaştığı temel sorun, tüm ekonomiye izin veren mekanizmaların nasıl geliştirileceği, beklenen faydaların (normalde DYY ile bağlantılı olan) azami düzeyde nasıl çekileceği ve uzun vadeli

sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı teşvik etmek için iç yatırımlara nasıl öncülük edileceğidir. UNCTAD ticaret ve DYY'nin belirleyicileri raporu (1998), bir ülkenin DYY akışlarını çekebilme yeteneğini etkileyen üç ana faktörü belirleyerek bu soruyu yanıtladı. Bu faktörler esasen politiktir (ekonomik ve politik istikrar vb.), ekonomik ve çevresel nitelik (ev sahibi ülkede ticaretin serbestleşme derecesi). Raporda, yabancı yatırımcıların piyasalar, kaynaklar ve verimlilik aradıkları belirtildi. Bu nedenle, bu raporun yayınlanmasından bu yana, başlangıçta mikroekonomik faktörlere odaklanan ampirik çalışmalar (gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde DYY'nin belirleyicileri üzerine) hem makroekonomik hem de kurumsal faktörleri içerecek şekilde yeniden tasarlanmıştır. Bu nedenle, çalışmamızda DYY'nin (finansal liberalleşme) ekonomik büyüme üzerindeki rolüne odaklanacağız (Agenor, Mc Dermott, ve Üçer, 1997).

Finansal sektörlerin gelişiminin belirleyicisi olan finansal serbestleşme, teknolojik ilerlemenin yanı sıra yeni teknolojilere yatırımı teşvik etmek için gereklidir, ancak tek başına yeterli değildir. Başka bir deyişle, yerel finans sektörünün gelişmesiyle birlikte, eski ve yeni teknolojilerin modernizasyonuyla ilgili riskler azalır. Yerel finans sektörünün gelişimi, yabancı şirketlerin ev sahibi ülkede yenilikçi faaliyetlerini artırmak için borçlanmalarına izin verir. Bu durum, yerel şirketlerin teknolojik dışsallıklarını artırabilir. Ulusal finansal hizmetlerin varlığı ve kalitesi, DYY'yi ve ev sahibi ülkedeki teknoloji yayılımını etkileyebilir. Ev sahibi ülkedeki finans sektörlerinin daha iyi gelişmesi, bu yayılım sürecini daha uygun hale getirebilir. Bu, çok uluslu şirketlerin ev sahibi ülkede yerleştikten sonra yatırımlarını artırma imkânı sağlar (Aymutlu, 2007). Ayrıca, gelişmiş finans sektörleri, yerel girişimcileri mevcut teknolojinin modernizasyonuna teşvik eder ve yabancı şirketler tarafından tanıtılan yeni teknolojileri benimsemelerini sağlar. Bu bağlamda, finansal aracıların rolünün, ekonomik büyümenin bir sonucu olarak gelişen teknolojik yenilik hızını olumlu yönde etkilediğini vurgulamak önemlidir. Finansal aracılık geliştikçe DYY akışlarının iyileşeceğini göstermiştir. Yani finansal sistemin düzgün işlemesi, finansal piyasaların işlem maliyetlerinin azaltılmasına ve teknoloji yayılım sürecine olumlu katkı sağlamaktadır. Yerel finansal sistemlerin kalitesinin DYY'yi artırabileceğini ve olumlu etkiler yaratabileceğini (teknoloji yayılımı, verimlilik vb.) bildirmiştir. Bu ifade, yerel finansal piyasalar ile DYY arasındaki güçlü bir ilişkiyi gösteriyor. Aynı

şekilde daha gelişmiş finansal piyasalara sahip ülkelerin ekonomik büyümelerini artırmak için DYY'den daha fazla faydalandığını göstermektedir. Araştırmalarında, finansal aracılık rolünün önemini vurgulamışlar ve yerel finansal sistemlerin düşük gelişmişliğinin ekonominin yayılma etkilerinden yararlanma yeteneğini sınırlayabileceğini kanıtlamışlardır. Özetlemek gerekirse, finansal sistemlerin düzgün işlemesi, ev sahibi ülkelerdeki büyümeye DYY'nin etkisini artırabilir. Uygulamada, finansal sektörler, hem yatırım finansmanını hem de ticari faaliyetleri etkileyebilir.

Bu nedenle, yerel finansal sistemlerin verimliliği üretim faaliyetlerini teşvik etmekte ve daha fazla DYY çekmektedir. Bu, özellikle DYY, yalnızca iç pazarlara değil, ihracat pazarlarına da yayılacak tamamen yeni bir teknolojinin benimsenmesine yol açtığında geçerlidir. Ampirik olarak, genel olarak finansal liberalleşmenin ve faiz oranı liberalleşmesinin finansal derinleşme üzerindeki etkisine odaklanan az sayıda çalışma olduğunu not ediyoruz. Örneğin bir dizi gelişmekte olan ülkede kırsal krediye Erişim yoluyla finansal liberalleşmenin etkisini incelemiştir. Yazar, finansal sektör reformlarının finansal derinleşme üzerindeki etkisinin (GSYİH'nın yüzdesi olarak M2 ve banka mevduatları ile ölçülen) ülkeler arasında değiştiğini göstermiştir. Yazar, Madagaskar'da mali derinlikte çok az değişiklik ve Malavi'de hafif bir düşüş olduğu sonucuna vardı. Tanzanya, 1980'lerin ikinci yarısında keskin bir mali derinlik daralması geçirmiş olmasına rağmen, ülke 1990'ların ilk yarısında düşüşün neredeyse yarısını kapladı. Uganda'da, 1980'lerde mali derinliğin çöküşünden sonra 1990'ların ilk yarısında hafif bir toparlanma sağlandı. Ancak finansal sistem çok kırılgan ve çok az gelişmiş kaldı. Zambiya'da reformlar, 1980'lerin ilk yarısında başlayan sürekli bir düşüşü ve hızlı mali derinliği önleyemedi.

1.1.4. Dış Finansal Serbestleşme

Uluslararası ticaretin merkezi rolü, son on yılda dünya ekonomisinin evriminin en göze çarpan özelliklerinden biridir. Ürünlerin homojenliğini varsayarak, geleneksel uluslararası ticaret teorileri, ticaret modellerinin karşılaştırmalı üstünlük, yani ülkeler arasındaki nispi maliyet farklılıkları tarafından belirlendiğini belirtti. Daha sonra, 1980'lerde, sözde yeni ticaret teorileri, ürün heterojenliği yerine varsayılmıştır. Daha spesifik olarak, bu teoriler, tüketicilerin çeşitliliğe olan sevgisinin, ölçek ekonomileri nedeniyle belirli bir yerde üretilen mallarda ticaretin varlığını garanti etmesi için, ürün

farklılaştırması bağlamında firmalarda bulunan ölçek ekonomilerinin rolünü vurgulamıştır. Daha yakın zamanlarda, başlayan yeni ticaret teorileri, firma heterojenliği varsayımına dayanmaktaydı, bu da ihracatçı firmaların ihracat yapmayan firmalardan daha büyük bir boyuta ve daha yüksek verimlilik seviyelerine sahip olmalarına neden oldu. Bu şekilde, daha verimli firmalar ihracat pazarlarına girme eğiliminde olacak, daha az üretken firmaları iç pazara konsantre olmaya ve verimsiz firmaları piyasadan çıkmaya zorlayacaktır. Buna göre, nispeten daha verimli olan firmalar ihracata daha yatkındır (Gökbulut, 2010).

Bu, yeni ticaret teorilerinden elde edilen ilginç bir gelişme, uluslararası ticarette "yoğun" ve "geniş" marj kavramlarına atıfta bulunmaktadır. Dolayısıyla, yoğun marjda ticaret hacimleri mevcut ticaret ilişkileri içinde değişirken, geniş marjda ticaret hacimlerindeki değişiklik, yeni ticaret ilişkilerinin yaratılmasından kaynaklanmaktadır. Ticaretin yoğun ve kapsamlı marjları üzerine bir dizi ampirik çalışma bulunmaktadır. Burada, ticaret hacimlerinin mesafeye göre esnekliğinin (mutlak olarak) artan değerinin ("mesafe bulmacası") neden olduğunu savunan araştırmacıların etkili çalışmasından bahsedebiliriz. Ayrıca bu araştırmacılar, daha büyük ülkelerin daha yüksek ihracat hacminin esas olarak geniş marjla açıklandığını bulmuşlardır.

Yukarıdakilerle ilgili olarak, son yıllarda kredi kısıtlamalarının firmaların ihracat faaliyetlerini nasıl engelleyebileceğine dair araştırmalara yeniden bir ilgi olmuştur. Firmaların yatırım ve büyümelerinin önündeki bir engel olarak finansal kısıtlamaların rolüne dair çok sayıda kanıt bulunmaktadır. Dış finansmana Erişimdeki bu kısıtlamalar, özellikle bilgi asimetrileri ve acente sorunları olmak üzere çeşitli nedenlerden kaynaklanabilir. Bu nedenle, sermaye piyasalarındaki kusurların varlığı göz önüne alındığında, yatırım, büyük ölçüde firmaların iç nakit akışına bağlı olacaktır. Özellikle genç firmalar, olgun firmalardan daha büyük finansal kısıtlamalarla karşı karşıya kalma eğilimindedir ve bu da onların daha yavaş büyümesine neden olabilir (Demirci, 2020).

1.1.4.1. Dış Ticaret Finansman Şekilleri

Dünyadaki diğer ülkeler gibi Türkiye'de de şirketler yurt içi ve yurt dışı ticari faaliyetlerini sürdürmek için bankalara başvurarak banka kredilerinden yararlanmaktadır. Ayrıca yararlandıkları kaynaklar ithalatçı ve ihracatçı olarak iki grupta incelenebilir.

• Yurt dışında ayni ve nakdi kredi alınması,

• Leasing tahsisinden kaynak sağlamak,

• Dış mekan kurulumları için akreditif açma,

• İthalat belgeleri veya ürünler karşılığında avans alınması.

İhracatçıların kaynakları da aynı şekilde sıralanabilir;

• Faktoring finansmanı yoluyla faktoring kredisi sağlanması,

• Ön finansman kredilerinde avans,

• Lehlerine açılan akreditifler için avans,

• Aval kredilerinde avans,

• İhracat belgelerinin ve gelecekteki ilerlemelerin müzakere edilmesi

• Senet forfaiting yapar

• Menkul kıymetler için bankalardan avans alınması

Ek olarak, ithalat ve ihracat yapanlar, döviz kredisi alarak, döviz teminat mektubu edinerek veya yabancı bir banka teminatıyla ticari faaliyet alanlarını genişletebilirler (Şahin ve Doğukanlı, 2014).

1.1.4.2. İthalat Finansmanı

İthalat finansmanı, bir ülkeden diğer bir ülkeye mal alımı için finansman sağlamaya yönelik finansal işlemleri içerir. İthalat ve ihracat oldukça karmaşık

işlemlerdir. İlgili tüm lojistik nedeniyle, genellikle ürünlerin satın alınması ile teslimatı arasında uzun bir süre vardır ve bu da Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (KOBİ) için önemli bir nakit akışı sorununa neden olabilir, çünkü beklerken hala işlev görmeleri ve masraflarını karşılamaları gerekir.

İthalat finansmanı, ithalatçıların satın aldıkları ürünlerin gelmesini beklerken borç para almalarına veya nakit avans almalarına izin vererek bu sorunu çözmektedir. İthalat finansmanı almanın birkaç yolu vardır. Bir yandan, bankalar ve kredi birlikleri gibi geleneksel finans kurumları, varlığa dayalı krediler, düzenli krediler, ticari kredi kartları ve kredili mevduatlar dahil birçok seçenek sunar. Bazı işletmeler için işe yarayabilirler, ancak gerçek şu ki, geleneksel finansmanı elde etmek kolay değildir ve genellikle uzun vadeli sözleşmelerle ve büyük teminatlarla bağlantılıdırlar. Bu nedenle küçük ithalatçılar, fatura faktoringi gibi diğer seçenekleri araştırmak isteyebilir (Aymutlu, 2007).

1.1.4.3. Akreditif Kredisi

Akreditif, uluslararası ticarette tarafların risklerini minimize etmek için geliştirilen bir ödeme sistemidir. Akreditifler belgeye dayalı olup, uygun belge ibrazı sonucunda ödeme yükümlülüğü doğmaktadır. Amir banka akreditifin açılması için akreditif bedelini ithalatçıdan tahsil eder. İthalatçı ile amir banka arasında bir kredi ilişkisi vardır. Amir banka, akreditif bedelinin bir kısmını tahsil ederse veya ürünlerin ithalatçısın hiçbir tahsilatta bulunmuyorsa bu durumda kısmen veya tamamen ithalatçı lehine bir akreditif kredisi açılmış olur.

Akreditifli ödemede ürünleri temsil eden vesaikler ibraz edilinceye kadar ihracatçıya ödeme yapılmaz, ithalatçıdan da tahsilat yapılmaz. Bu süre içinde amir bankanın yetkili banka aracılığıyla ihracatçıya bir ödeme taahhüdü olur. Bu yolla akreditif kredisi gayri nakdi kredi şeklinde gerçekleşir. İlgili vesaik ithalatçıya ulaşıncaya kadar geçen sürede açılan akreditif kredisi, ithalat aşamasında finansmandır. Eğer, finansman teminatı, konşimento veya sigorta poliçesi banka adına düzenlenmiş veya ciro edilmişse amir bankanın ürünler üzerindeki mülkiyet hakkı oluşur. Farklı bir durumda, ithalatçıdan amir banka ayrı bir teminat talep edebilir. Amir

bankaca, lehdara yapılan ödemeyi müteakip, ürün bedelinin ithalatçıdan tahsil edilmemesi durumunda nakdi kredi işlemeye başlamaktadır (Aymutlu, 2007).

Sevk belgelerinin ithalatçıya ulaşması, ithalatçının ürün bedelini amir bankaya ödemesini müteakip normal olarak akreditif işlemi sona erer ancak akreditif bedeli ürünlerin satılmasından sonra bankaya ödenecekse bu durumda amir banka ithalatçıyı borçlandıracak ve rehin senedi karşılığında sevk belgelerini ithalatçıya teslim edecektir.

1.1.4.4. Vesaik Mukabili Ödeme Kredisi

Vesaik mukabili ödemede işletme ürünü ihraç ettikten sonra malın el değiştirmesine imkan sağlayan vesaiki kendi bankasına verir, ihracatçının bankası ithalatçının bankasına vesaiki gönderir ve ithalatçıya çağrı yaparak vesaiki alıp malı çekmesi için uyarıda bulunmaktadır.

İhracatçı, görüldüğünde ödemeli bir poliçe keşide ederse, ithalatçı vesaiki teslim aldığı anda ürün bedelini ödemek zorundadır. İthalatçı, ödemeyi derhal yaparsa, herhangi bir ithalat kredisi olmaz. İthalatçı, ürün gelinceye kadar veya ürünleri teslim aldıktan sonra poliçe bedelini, bankasından kredi temin ederek ödeyebilir. Ürün teslimine kadar ithalat aşaması finansmanı, ürünleri teslim alışını müteakip ise ithalat sonrası finansmanı olur.

İthalatçı, bir borç senedi imzalayarak veya yeni bir poliçeyi kabul ederek rehin senedi karşılığında ürünleri teslim alır daha sonra ürünleri satınca banka borcunu yani aldığı krediyi kapatır (Tokdemir, 2011).

Diğer taraftan, ithalatçının vadeli bir poliçeyi kabul etmesi durumunda ürünler geldikten sonra vade sonuna kadar bir ödeme yapılmayacaktır. Eğer ithalatçı, bir ithalat sonrası finansmana ihtiyaç duyarsa, banka poliçeyi vadesinde ödemek için ithalatçıdan krediye teminat olarak bir borç senedi ve rehin makbuzu karşılığında vesaiki ithalatçıya devrederek ürünleri serbest bırakır ve daha sonra ithalatçı ürünleri satınca banka borcunu kapatır.

1.1.4.5. Ürün Mukabili Ödemede İthalat Kredisi

Ürün mukabili ödeme, alıcının satın aldığı ürün bedelini ürünün satış sözleşmesinde belirtilen varma yerine gelmesinden sonra ödenmesi şeklini ifade eder. Ürün mukabili ödemede ürünün sevkedilip ithalatçı tarafından teslim alınmasından sonra sevk vesaiki, tahsil için satıcı tarafından yetkili bankaya verilir. Ürünün teslim alınmasını müteakip ürünün zilyetliği hukuken alıcıya geçmekle birlikte ürünün mülkiyeti, sevk vesaikinin yetkili bankaca yurt dışındaki muhabirine gönderilmesi ve alıcının ürün bedelini ödemesi üzerine, alıcıya devrolunur. Alıcının, ürünü varış limanı gümrüğünden çekip satması ve ödemeden kaçınması veya ödeme yapmaması söz konusu olabileceği için bu tür ödeme satıcı açısından fazla risk taşır (Agenor, Mc Dermott, ve Üçer, 1997).

Ürün mukabili ödemede, ürünün sevk ve teslim alınması sırasında geçen süre esnasında satıcı, alıcıya faizsiz kredi vermiş durumdadır. Böylece, alıcı ithalatın finansmanı amacıyla kredi temin etme zorunluluğundan kurtulur, ürün satıldıktan sonra ödeme yapacağı için finansman kolaylığı sağlamış olur. Ürün mukabili ödeme vadesi geldiğinde doğrudan veya banka aracılığı ile yapılabilir. Ürün bedelinin güvence altına alınması, satıcının alıcı üzerine çekeceği poliçenin muhabir banka tarafından kabul edilmesi veya alıcının kabul ettiği poliçeye muhabir bankanın aval vermesi suretiyle de mümkündür.

1.1.4.6. Aval ve Kabul Kredisi

Bankanın vadeli poliçeye aval vermesi veya bizzat poliçeyi kabul etmesi aval ve kabul kredisi olarak adlandırılır. Aval ve kabul kredileri gayri nakdi özellik taşırlar. Çünkü banka aval kredisinde kefil, kabul kredisinde asıl borçlu sıfatıyla ihracatçıya karşı poliçenin zamanında ödeneceğine dair ithalatçı adına garanti vermektedir.

İthalatçı firmaların ihracatçı firmalar tarafından keşide edilen poliçeyi kabul ederek mallara ödeme yapmadan sahip olmasına olanak sağlayan bir kredi türüdür. Ödeme poliçe vadesinde gerçekleşmektedir. İhracatçı poliçeleri ithalatçının bankasının vermiş olduğu aval ile başka bir bankada iskonto ettirerek vadesinden önce tahsil yoluna gidebilir.

Aval ve kabul kredilerinde de ürünler ithalatçıya rehin makbuzu veya başka bir teminat karşılığında teslim edilir. Daha sonra kredi ilişkisi ithalat sonrası finansmana dönüşür.

Akreditifli, vesaik veya mal mukabili olmak üzere yapılabilecek kabul kredili ödeme şeklinde düzenlenecek poliçelerin vadeleri kabul tarihinden başlamak üzere herhangi bir süre ile sınırlı olmaksızın serbestçe belirlenmektedir.

1.1.4.7. Leasing

Bir menkul veya gayrimenkulün ekonomik ömrünün belirli süresi veya tamamı boyunca mülkiyetini kiraya verende, kullanım hakkınıysa belirli bir bedel karşılığında kiracıda bırakan, kira süresi sonunda varlığın geri verilmesi veya belirli bir bedel karşılığında mülkiyetin kiracıya devredilmesini öngören bir anlaşmadır.

Leasing'de kiralayan kira konusu ürünün üreticisi olabileceği gibi uzmanlaşmış bir mali kuruluş da olabilir. Bağımsız kiralama şirketleri, kiralamak ve satmak amacıyla sürekli ürün bulundururlar, kiracının isteği üzerine ilgili ürünü satın almaktadırlar. Leasing'e konu olan ürünler genellikle orta ve uzun vadeli kredilerle temin edilebilen yatırım ürünleridir. İhtiyaç duyulan ürünü satın almak için yeterli finansman temin edilemediği zaman leasing bir çözüm olur. Leasing yatırım projesinin tümünü finanse eder ve firma fonlarını başka alanlarda serbestçe kullanabileceği için firmanın finansman kapasitesi artmaktadır.

Leasing, bilanço dışı bir işlem olduğu için pasifte borç, aktifte sabit kıymet olarak gözükmediğinden bilançonun borç, öz kaynak dengesi bozulur ve aktif karlılığı artar. Kiracı şirketin iflası halinde, leasing yoluyla finanse edilmiş ürünlere el konulamaz böylece yatırımcı üretime devam ederken borçlarını ödeyebilmesi de kolaylaşır. Satınalma, ithalat, yükleme, akreditif, transfer gibi işlemlerin Finansal Kiralama Şirketi tarafından yapılıyor olması, leasingi avantajlı duruma getirmektedir (Büyükdeniz, 2020).

Leasing sektöründeki son yıllardaki gelişmelere bakıldığında; 2007 yılında 8,2 Milyar $ olan leasing hacmi, 2008 yılında 5,3 Milyar $ olup, 2009 yılında 2,2 Milyar $ a gerilemiştir. 2009 yılında ekonomik krizin yanı sıra leasing işlemlerinde KDV

oranının %1 den ticari araçlarda % 8 diğer makine ve teçhizatlarda % 18 e çıkartılması işlem hacminin azalmasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra 2010 yılı ilk 9 aylık dönemde leasing hacmi 2,2 Milyar $ olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 1: Dünya İthalatı ve İthalatta İlk 5 ülke (Bin $)

Kaynak: Acemoğlu ve Üçer, 2015

Şekil 2: Dünya İhracatı ve İhracatta İlk 5 ülke

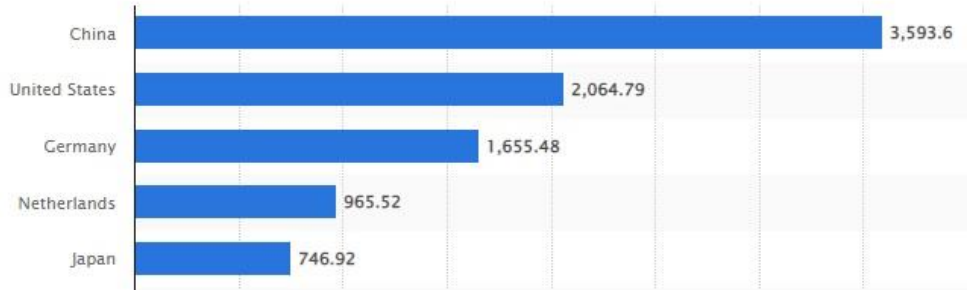

Kaynak: Acemoğlu ve Üçer, 2015

Şekil 2'ye göre; Ülkeler arasında ilk sırayı 3,59 trilyon dolarla Çin almıştır. ABD toplam 2 trilyon dolar ihracatıyla Çin'in hemen ardında yer almıştır (Agenor, Mc Dermott, ve Üçer, 1997).

1.1.4.8. Türkiye'nin Dış Ticaret Sistemi

Dış ticaret iki veya daha fazla ülke arasında yapılan mal ile hizmet alış-verişidir. Dış ticaret işlemleri ise; bir ülkeden diğer bir ülkeye satılan veya o ülkeye başka bir ülkeden getirilen malların çıkış veya girişinin düzenlenmesini içeren kurallardır. Dış Ticaret Sistemi ülkenin dış ticaret işlemlerini teşkil eden ithalat ve

ihracat ile ilgili tüm mevzuat ile oluşturulmuş uygulama ve yapıyı ifade etmektedir. Türkiye'nin Dış Ticaret Sistemini iki başlık altında tasnif edebiliriz (Büyükdeniz, 2020).

1.1.5. Uluslararası Anlaşmalar

1.1.5.1. Çok Taraflı Ticaret Sistemi-Dünya Ticaret Örgütü Üyeliği

Ekim 1947'de Cenevre'de 23 ülke geçici bir anlaşma olarak nitelendirilen Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT)'nı imzalamışlardır. İTO'nun kurulamaması üzerine, "geçici" olma özelliğine rağmen, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1948-1994 yılları arasında dünya mal ticaretini düzenleyen temel disiplin olarak uygulanmış ve kurumsal bir kimlikten yoksun olmasına rağmen bu alanda genel kabul gören bir çerçeve oluşturmuştur.

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), yaklaşık yarım yüzyıl boyunca, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasına (GATT) istinaden yürütülen son çok taraflı ticaret müzakere turu olan Uruguay Turu (1986-1995)'nun sonucunda, 1995'te kurulmuştur.

Türkiye GATT'a 1951 yılında taraf olmuş ve DTÖ'nün de kurucu üyeleri arasında yer almıştır.

GATT ve DTÖ ;

- En çok kayrılan ülke kuralı,
- Ulusal muamele kuralı,
- Gümrük vergilerinin indirilerek konsolide edilmesi,
- Korumanın sadece gümrük vergileri ile gerçekleştirilmesi,

olarak sıralanabilecek dört temel prensip üzerine inşa edilmiştir. Türkiye her iki anlaşmaya imza koymuş ve DTÖ üyesi bir ülke olarak oluşturulan uluslararası mevzuat çerçevesinde davranmak durumundadır. Bu mevzuat Türkiye Dış Ticaret Sisteminin temel öğelerindendir.

BÖLÜM II

EKONOMİK BÜYÜME KAVRAMI

2.1. Ekonomik Büyüme

Bir ülkenin belirli bir dönemde reel GSYİH'de ya da üretim kapasitesinde görülen niceliksel olarak ölçülebilen artıştır. Reel GSYİH artıyor ya da üretim kapasitesi genişliyorsa ekonomik büyümeden söz edilebilir.

Çağdaş küreselleşmenin dramatik dönüştürücü rolü ve insanların yaşamları üzerindeki etkisi artık iyi bilinmektedir. Küreselleşmede ardışık sonuçlar ne düz ne de parametriktir. İktisat literatüründe küreselleşmenin ekonomik büyüme üzerinde herhangi bir etkisinin olup olmadığını belirlemeye yönelik çeşitli çalışmalar bulunmaktadır.

1980'li yıllardan itibaren dünyada ekonomik ve finansal küreselleşme ivme kazanmış, birçok ülke serbest piyasa ekonomisine geçmiş ve ülkeler arasındaki mal, hizmet ve sermaye hareketlerindeki kısıtlamaları kaldırmaya başlamıştır. Bunun sonucunda ülkeler birbirleriyle bütünleşmiş, küresel ticarette ve sermaye hacminde önemli artışlar olmuştur. Öte yandan, ülkelerin karşı karşıya olduğu risk kaynakları artmış ve dünyadaki finansal krizlerin sayısı geçmişe göre önemli ölçüde artmıştır. Ülkelerin makroekonomik ve finansal istikrarı sağlamaları zordur. Makroekonomik ve finansal ortamda yaşanan bozulma, başta ekonomik büyüme olmak üzere ülke ekonomilerine ciddi zararlar vermektedir (Aymutlu, 2007).

Geleneksel versiyona göre ağır borç yükü, devletin yüksek borç ödemelerini finanse etmek için gelecekte vergileri artırmasını gerektiriyor. vergilerdeki bu artış, vergilendirme sonrası yatırımların azalması ve dolayısıyla büyümenin yavaşlaması anlamına gelmektedir. Daha geniş bir yaklaşıma göre, devletin bile, yüksek dış borç yükü ve dolayısıyla yüksek dış borç hizmet maliyetleri nedeniyle, genel kamu harcamalarını finanse etmek için bile borcu ertelemesi gerekmektedir. Aynı zamanda, gelecekteki borç profiline ilişkin belirsizlikler yatırım teşviklerini azaltarak düşük yatırım ve düşük büyümeye yol açmaktadır.

Bu bağlamda ekonomik büyüme ile vergi gelirleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi vergi politikasının şekillenmesi açısından önemli sinyaller verecektir.

Büyümenin ayırt edici özelliklerini şu şekilde özetleyebiliriz:

• Ekonomik büyüme, baskın nicel yönü olan nicel bir olgudur.

• Makro bir olgudur.

• Büyüme ile birlikte ekonomik canlanma veya istikrarsızlık gibi bir etki görülebilir.

• İkame yatırımları ile ilgili değildir.

• GSYİH'deki nominal artış değil, reel artıştır.

• Gelir dağılımına doğrudan olumlu etkisi yoktur.

• Uzun vadelidir.

Bilindiği gibi ekonomik büyüme tek tipte gerçekleşmez. Olumlu şekillerde ortaya çıkabilir, ancak aynı zamanda olumsuz ekonomik etkilerle de olabilir. Bu bağlamda öne çıkan bazı farklı türlere bazı örnekler verilebilir.

a. Açık Büyüme: Serbest piyasa ekonomisini benimsemiş ülkelerde meydana gelen ve ulusötesi emek-sermaye hareketlerinin etkin kullanımı sonucu ortaya çıkan büyüme türüdür.

b. Kapalı Büyüme: Dışa bağımlılığı en aza indirmek için yoğun devlet müdahalesine dayanan ve ülkenin kendi kaynaklarını üretimde kullanmaya çalışmasının sonucu olan bir büyüme türüdür.

c. Kendiliğinden Büyüme: Devletin ekonomi üzerindeki etkisini en aza indirerek ve üretim faktörlerinin piyasa koşullarında kendiliğinden hareket etmesini sağlayarak elde edilen büyüme türüdür.

d. Planlı Büyüme: Tüm ekonomik sektörlerde verimliliğin sağlanarak verimliliğin artırılması için kaynakların nasıl kullanılacağına ilişkin devlet mekanizması çerçevesinde karar verilmesi sonucu oluşan büyümedir.

e. Dengeli Büyüme: Teori, sektörler arasındaki bağımlılık ilişkisine dayanmaktadır. Buna göre dengeli bir büyümenin sağlanabilmesi için dış talep ile iç talep arasında karşılıklı bir denge kurulması gerekmektedir. Başka bir deyişle, üretim sürecinin sonundaki her çıktı, tüketim için bir pazar bulması gerektiği mantığına dayalı bir büyüme türüdür.

Şekil 3: Türkiye Ekonomik Büyüme Tablosu

Kaynak: SBB, 2022

f. Dengesiz Büyüme: Ekonomik sistem içerisinde eşitsizliklerin, dengesizliklerin ve hiyerarşilerin olduğu, ancak her yönden dengeli bir büyümenin imkansızlığını güvence altına alarak bu farklılıklardan ekonomik faydalar elde etmenin mümkün olduğu kurgusuna dayanan bir büyüme türüdür (Akdiş, 2000).

2.2. Ekonomik Büyümenin Unsurları

Sermaye birikimi, teknolojik gelişme, nüfus artışı, istihdam, beşeri sermaye, gelir dağılımı, enflasyon ve işsizlik kavramları ekonomik büyümenin başlıca unsurlarıdır. Modern ekonomik büyüme anlayışı, bu sürecin 18. yüzyılın sonunda

gerçekleştiğine dikkat çeken Nobel Ödülü sahibi Amerikalı bilim adamı Simon Kuznets tarafından bilimsel dolaşıma sokuldu. Bununla birlikte, başka bir bakış açısı var ve modern araştırmacıların çoğunluğu tarafından destekleniyor. 19. yüzyılın 20'li yıllarında başladığından eminler. Açıkçası bu konumdan, Avrupa'da ortaya çıkan ekonomik büyümeyi yıkıcı Napolyon Savaşlarına bir yanıt olarak görebiliriz. Modern ekonomik büyüme, devamında genellikle baskın eğilimleri değiştiren eksik bir süreçtir. Mevcut eğilimler, bilim adamlarının görüşüne göre, temelde yeni bir toplumun ortaya çıkmasına yol açabilecek temel uygarlık değişikliklerini yansıtmaktadır. Ekonomik büyüme, yön, sosyal zorunluluk ve ayrıca hükümet düzenlemesi ile karakterize edilir. Bilimsel kaynaklar, "ekonomik büyüme" kategorisinin farklı tanımlarını sunar, birçoğu özünün tam bir yansıması olduğunu iddia eder. İki ana noktayı göstermek gerekir: birincisi, "ekonomik büyüme" ve "ekonomik kalkınma" gibi kavramlar ayırt edilmeli ve ikincisi, çeşitli büyüme tanımlarında, kural olarak, bu kategorinin bir veya başka bir temel özelliği yansıtılmalıdır. J. Tinbergen'e göre, ekonomik kalkınma ve ekonomik büyüme "birbiriyle uyumludur, ancak aynı değildir". Kalkınmanın önemli bir özelliği, nüfusun tüm gruplarının refahının iyileştirilmesidir, böylece finansal güvenliği artar. Ancak ekonomik büyüme, tüm nüfus gruplarının finansal güvenliğinde eşit iyileşme anlamına gelmez. Toplumun ekonomik gelişimi tartışmalı ve ölçülmesi zor bir süreçtir, ayrıca düzensiz akış, ekonomideki yapısal değişimler, koşulların iyileştirilmesi ve nüfusun yaşam kalitesinin artması ile karakterizedir. "Ekonomik büyüme" ve "ekonomik kalkınma" kavramları arasındaki farklılaşma, Amerikalı ekonomist Joseph Schumpeter tarafından ekonomide tanıtıldı: "Üst üste istediğiniz kadar posta vagonu yerleştirebilirsiniz, ancak demiryolunu bununla alamayacaksınız". Bunun nedeni, ekonomik büyümenin özünün, aynı mal ve hizmetlerin, bu örnekte posta koçlarının üretim ve tüketimini artırmak olmasıdır (Akdiş, 2000). Ekonomik kalkınma, esas olarak, daha önce bilinmeyen, bizim durumumuzda demiryolları olan yeni bir şey yaratmaktır. Ekonomik kalkınma, hem yeni (veya yeni bir kalitede) faydanın ortaya çıkmasını hem de yeni üretim yöntemlerinin uygulanmasını, yeni pazarların geliştirilmesini, yeni hammadde kaynaklarının alınmasını, uygun yeniden yapılandırmayı içerir (Gülhan, 2018).

2.2.1. Katma Değer Yaratma Süreci

Günümüzün küresel pazarında, müşterilerin bir ürün veya hizmet için ödemeye razı oldukları fiyat, algılanan değerlerine bağlıdır. Şirketinizin ürün ve hizmetlerine "katma değerli" olarak da adlandırılan değer katmak, hem işvereniniz hem de müşterileriniz için faydalıdır. Satışları artırmak, müşteri tabanını büyütmek, müşterilere daha kaliteli ürünler sunmak veya benzersiz durumlara hazırlıklı olmak fark etmeksizin değer katmak, şirketinizin işini geliştiren her şeydir.

Doğrudan ve ikincil etkileri ölçen çarpan modelinin ilk şekli girdi-çıktı modelidir. Bir ekonominin her sektörü için katma değer hesaplamaları, bir endüstrinin çıktısının ekonomiye nasıl yayıldığını açıklamak için uygulanır. Model, turizmin ekonomik etkisini ölçmek için uygun görünse de, önemli miktarda veri gerektirir.

Şekil 4: Türkiye Yakın Geçmiş Finansal Derinleşme Tablosu

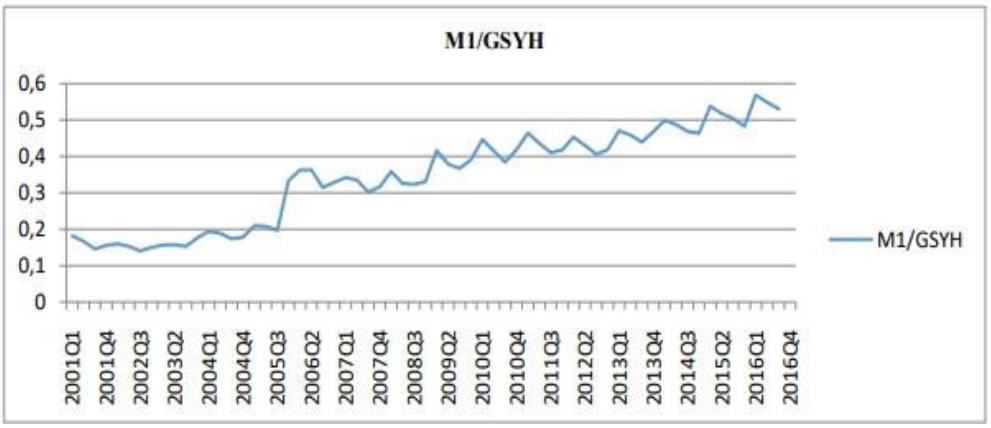

Kaynak: TCMB, 2021

Çarpan modelinin bir başka şekli de genel denge modelidir. Bu model girdi-çıktı metodolojisiyle aynı görünse de, genel denge modelinin turizmin etkilerini farklı sektörlerde görselleştirmek için dinamik bir çerçeveye uygulanacağı şekilde ondan farklıdır. Dinamik özelliği sayesinde modeldeki değişikliklerin periyodik olarak revize edilmesine gerek kalmayacak şekilde güncellenmesi mümkündür. Bu metodoloji aynı zamanda büyük miktarda veri gerektirir.

Öte yandan Keynesyen model, daha fazla verinin mevcut olması nedeniyle

uygulamada çok daha etkilidir. Bu model aynı zamanda turizmin doğrudan, dolaylı ve uyarılmış etkilerini de değerlendirir. Modelin temel şekli anlık çarpandır ancak sızıntıları içermez. Böylece bu sürüm tüm sektörlere uygulanabilir ve kaçakları dikkate almaz. Keynesyen modelin daha karmaşık biçimi, harcamaların çıkışını sağlamak ve daha kesin çarpan sağlamak için sızıntılara izin verebilir. Ayrıca harcamalardaki değişim ile ekonomideki kaçaklardaki değişimleri de değerlendirebilir (Akdiş, 2000).

2.2.2. Üretim Faktörlerinin Niceliksel ve Niteliksel Değişimi

Üretim faktörleri, bir ekonomide mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılan kaynaklardır. Bu faktörler genellikle niceliksel ve niteliksel olarak değişebilir. Niceliksel değişim, üretim faktörlerinin miktarında meydana gelen değişimleri ifade ederken, niteliksel değişim ise üretim faktörlerinin kalitesinde ve bileşiminde meydana gelen değişimleri ifade eder. Niceliksel değişim, örneğin işgücü kaynaklarının artması veya azalması, sermaye yatırımlarının artması veya azalması gibi faktörlerle gerçekleşebilir. Bir ekonomide işgücü miktarının artması, üretim potansiyelini genişletebilir ve ekonomik büyümeyi destekleyebilir. Benzer şekilde, sermaye yatırımlarının artması da üretim kapasitesini artırabilir ve daha verimli üretim süreçlerini mümkün kılabilir. Niteliksel değişim ise üretim faktörlerinin kalitesindeki değişiklikleri ifade eder. Örneğin, işgücünün eğitim düzeyinin artması, daha yüksek nitelikli ve uzmanlaşmış işgücü kaynaklarına sahip olmayı sağlayabilir. Teknolojik ilerlemelerle birlikte ise sermaye malzemeleri ve üretim ekipmanlarının kalitesi artabilir, verimlilik artışı ve daha gelişmiş üretim yöntemleri mümkün olabilir (Mazıbaş, 2005).

KOBİ'lerin ekonomide önemli bir rol oynadığı ve esnek yapılarıyla yeniliklere hızlı uyum sağlayabildiği, küçük talep değişimlerine cevap verebildiği ve fırsatları daha hızlı değerlendirebildiği ifade edilmektedir. Ancak Türkiye'deki KOBİ'lerin, yatırım, teknoloji, Ar-Ge, ihracat ve kredi oranları gibi alanlarda gelişmiş ülkelerdeki KOBİ'lerden farklılık gösterdiği ve bazı eksikliklere sahip olduğu belirtilmektedir. Özellikle bilgi birikimi, beceri düzeyi ve sermaye miktarı konularında geride olunduğu ifade edilmektedir.

2.3. KOBİ'lerde Finansman ve Gelişim

Literatürde KOBİ'lerin finansmanına odaklanan birçok çalışma bulunmaktadır. Çalışmaların çoğu hem KOBİ'ler hem de finans kurumları tarafından karşılanan anket verilerini kullanmıştır. 1998-2003 yılları arasında Gana'daki KOBİ'ler arasında banka finansmanı ve borcunun belirleyicilerini panel regresyon metodolojisi ile 100'den az çalışanı olan 105 tane KOBİ'ye anket uygulanarak incelemiştir. Çalışmada KOBİ'lerin banka borcunun toplam borca oranını bağımlı değişken olarak kullanmışlardır. Sonuçlar, firma yaşının ve firma büyüklüğünün banka borç oranı üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Firmanın karlılığı/banka borç oranı ile anlamlı bir şekilde negatif bir ilişkiye sahiptir ve firmanın büyümesi bağımlı değişken üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir ancak anlamsızdır. Tunus'taki KOBİ'ler için 1974'te oluşturulan FOPRODI adlı kredi programının başarısızlığını incelemiştir (Mazıbaş, 2005). Kredi programının amacı, iş kurmak ve yeni işler yaratmak için yetersiz sermayeye sahip yeni girişimcileri finanse etmekti. Son derece düşük geri ödeme nedeniyle sürdürülemez hale geldi ve 1997'de çökmüştür. Program başarısız olduğunda kredi temerrüt oranı yüzde 50 civarındaydı. Yazarlar, bankaların daha yüksek bir risk primini yansıtmak için daha yüksek faiz oranlarını değiştirmesinin sorunu daha da kötüleştirdiği sonucuna varmıştır.

2001-2004 döneminde kredi garantisi talep eden 200.702 başvuru sahibinin verilerini panel regresyon metodolojisi ile Kore Cumhuriyeti'nde kredi garantisi, garantili firmaların hayatta kalması ve firmaların üretken performansları arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Sonuçlar, kredi garantisinin garantili firmaların iyi performanslar elde etmelerini sağladığını göstermektedir. Ayrıca, kredi garantisinin KOBİ'lerin hayatta kalmasına etkisi gecikmeli olarak pozitiftir. 1996-2002 dönemleri için Almanya'da bankacılık konsolidasyonu sürecinin KOBİ'lerin krediye Erişimi üzerindeki etkisini araştırmıştır. KOBİ'ler için banka finansmanı ile bankacılık büyüklüğü arasındaki ilişkiyi incelemek için bağımlı değişkenler olarak banka borç/varlık oranı ve kredi büyüklüğü kullanılmıştır. Sonuç olarak, Almanya'daki bankacılık konsolidasyonunun KOBİ'lerin finansmanı üzerinde sürdürülebilir bir olumsuz etkisi olmadığını keşfetmişlerdir.

Avrupa'da risk sermayesinin rolü için 1990-2000 dönemini analiz etmişlerdir. Analiz sonucunda risk sermayesinin aslında bu on yılda büyüdüğü görülmüştür. Ayrıca borsada işlem gören risk sermayesi şirketlerinin sayısı da önemli hale gelmiştir. Son olarak, risk sermayesi kredi kısıtlamalarını azaltma kabiliyetine sahiptir. 1999-2004 yılları arasında İtalya'da KOBİ'lere verilen kamu kredi garantilerinin etkisini firma sayısı, finansal maliyet/banka borcu, banka borcu/toplam varlıklar, satışlar ve duran varlıklar gibi çeşitli değişkenleri kullanarak incelemiştir. Nedensel etkileri ayırmak için araç değişken yöntemini kullanmışlardır. Sonuçlar, kamu kredi garantisinin kredi tayınlı firmalar için borçlanma maliyetini düşürmede etkili bir araç olduğunu göstermektedir.

Hem küçük hem de büyük firmaların sermaye yapısı karışımının, operasyonları ve hayatta kalmaları üzerinde etkileri vardır. Çünkü optimal bir sermaye karışımı, sermaye maliyetlerini en aza indirir. Tüm modern ekonomilerde çok sayıda küçük ve orta ölçekli işletme (KOBİ) bulunur; Türkiye ekonomisinde de benzer bir eğilim görülmektedir. Türkiye'deki KOBİ'ler toplam işletmelerin yüzde 99,85'ini temsil etmektedir; toplam çalışanların yüzde 76'sı; cironun yüzde 63'ü; sermaye yatırımının yüzde 38'i; Tüm yatırımların yüzde 54'ü; toplam ticari araştırma ve geliştirmenin yüzde 38,9'u; Toplam ihracatın yüzde 59,2'si ve toplam kredilerin yüzde 25,9'u Türkiye ekonomisinde önemli bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte, Türkiye ekonomisi 2008 yılının dördüncü çeyreğinden bu yana yıllık yüzde 6,2 oranında küçülmüştür, bu durum KOBİ'lerin performansını ve rekabet gücünü olumsuz yönde etkilemiş ve dış finansmana Erişimlerini daha da kötüleştirmiştir.

İstihdam destek programları KOSGEB tarafından 28 İşletme Geliştirme Merkezi (İGEM) ve 11 Teknoloji Geliştirme Merkezi (TEKMER) aracılığıyla yürütülmektedir. Hem IGEM hem de TEKMER merkezleri, merkezlerle işbirliği içinde yürütülen işletmelerde kapasiteyi artırmak için ihtiyaç duyulan özel becerilere sahip çalışanların işe alınmasına ilişkin danışmanlık da dâhil olmak üzere teknik ve idari yardımın bir kombinasyonunu sağlar. 12 ila 18 ay arasında değişen süreler için kalifiye personelin kısmi geri ödemesini karşılamak için fon sağlanmaktadır. Destek, Türkiye'nin gelişmiş bölgelerindeki maaş maliyetlerinin yaklaşık %70'ini

karşılamaktadır. Daha az gelişmiş bölgelerdeki işletmeler, maaş maliyetlerinin %80'i veya %90'ı için destek almaktadır (Aymutlu, 2007).

İstihdam yardımı, TEKMER merkezlerinin sunduğu birçok hizmetten sadece biridir. Ayrıca ekipman alımı ve malzeme alımı, hizmetlere Erişim (örneğin test), teknik, finansal ve yönetimsel danışmanlık yardımı, bilgi hizmetleri, eğitim programları ve teknoloji tabanlı şirketlerin Ar-Ge faaliyetleri için yazılım satın alınması için finansal destek sağlarlar. İstihdam desteği, karmaşık bir sübvansiyon ve destek sisteminin yalnızca bir yönü olduğundan, bundan yararlanan KOBİ'ler için istihdam desteğinin ne kadar yararlı olduğunu belirlemek zordur. Şirketin istihdam desteğine ilgisi açıktır, ancak işe alınan çalışanların ne kadar iyi kullanıldığını gösteren çok az kanıt vardır. Bu faaliyet yoluyla desteklenen çalışanların yarısından fazlasının destek sona erdikten sonra şirketlerde kalıyor görünmesi, çalışanların çoğunun uzun vadede faydalı olduğunu göstermektedir.

KOSGEB'in program kapsamında ödenecek azami maaşlarla ilgili açık düzenlemeleri vardır ve programın merkezler tarafından iyi yönetildiği görülmektedir (Nalın, 2014).

2.3.1. Yeni Girişimlerin Desteklenmesi

KOSGEB'in ayrıca girişimcileri yeni start-up'ları desteklemek için çeşitli programları vardır. Bu programların genel amaçları, girişimcileri yatırım ortamı hakkında bilgilendirmek, sektör bazlı planlar ve pazar araştırması sağlamak ve iş planlamasına ve iş büyümesi ve gelişimine yönelik stratejik yaklaşıma yardımcı olmaktır. Bu bilgilerin çoğu, IGEM ve TEKMER merkezleri dahil olmak üzere KOSGEB merkezleri aracılığıyla sağlanmaktadır. Merkezler ayrıca girişimci start-up'ları teşvik etmek için mali teşvikler de sağlıyor. Bu teşvikler, hem sabit yatırım hem de işletme giderlerinin desteklenmesi için 10.000 Euro'ya kadar Türk Lirası eşdeğerini içerebilir. Sabit yatırım için sağlanan sermaye (8 000 Euro'ya kadar) geri ödenmelidir, işletme giderleri için sermaye (2000 Euro'ya kadar) geri ödenmek zorunda değildir. Malzeme, ekipman ve prototip ürünlerin üretimi için maliyetlerin %85'ine (70.000 EUR'ya kadar) varan yeni teknoloji girişimlerine daha kapsamlı destek sağlanmaktadır. Prototiplemenin tamamlanması ve KOSGEB'in ürünün

başarılı bir şekilde üretilebileceğine inanması halinde, kaliteli üretimi sağlamak için ihtiyaç duyulan donanım için KOSGEB 30 000 Euro'ya kadar ek destek sağlayabilir. Program desteği, genellikle bir yıllık ödemesiz dönem ve sonraki üç yıl içinde kısmi ödemeler olmak üzere dört yıllık bir süre içinde geri ödenmelidir. Gelişmiş bölgelerdeki start-up'ların daha hızlı geri ödeme yapması beklenirken, daha az gelişmiş bölgelerdeki firmalara ilk yıllarda daha uzun ödemesiz süreler ve daha düşük geri ödemeler verilir. Danışmanlık desteği, Ar-Ge başvurularının desteklenmesi ve Ar-Ge bulgularının yayınlanması, bir teknoparkta yer kiralama ve ihracatın teşviki amacıyla geri ödemesiz olarak ek bir miktar (25.000 Euro'ya kadar) sağlanabilir (Nalın, 2014).

KOSGEB'in girişimcilik desteğinin bir diğer unsuru, KOSGEB'in Girişimcilik Merkezi aracılığıyla sağlanmaktadır. Bu kuruluş, girişimcilik ve yürüttüğü veya sponsor olduğu pazar araştırmaları tarafından belirlenen potansiyel olarak uygulanabilir fırsatlar yelpazesi hakkında bilgi sağlar. Bu bulgular KOSGEB'in IGEM ve TEKMER merkezleri ağı ve ortak kullanım tesisleri ile küçük sanayi siteleri ve organize sanayi bölgeleri ağları aracılığıyla yayılmaktadır.

2.4. BDDK'nın Kuruluşunun Finansal İstikrara Etkisi

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Türkiye'de bankacılık sektörünün düzenlenmesi ve denetlenmesi görevini üstlenen bir kurumdur. BDDK'nın kuruluşu ve faaliyetleri, finansal istikrara olan etkisi açısından önemlidir. Bu yazıda, BDDK'nın kuruluş süreci, yetki ve sorumlulukları, bankacılık sektörü üzerindeki etkisi ve finansal istikrarın sağlanmasına yönelik çalışmaları detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

BDDK'nın kökenleri, Türkiye'de bankacılık sektörünün düzenlenmesine ilişkin yasal düzenlemelerin yapılmasıyla başlar. 1981 yılında kabul edilen Bankalar Kanunu ile bankacılık sektöründe düzenleme ve denetleme yapısı oluşturulmuştur. Ancak, bu düzenleme yapıları zaman içinde yetersiz kalınmış ve bankacılık sektöründeki hızlı gelişmelere cevap veremez hale gelmiştir. Bu nedenle, 1999 yılında Türkiye'nin yaşadığı finansal krizin ardından bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması ve denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi amacıyla BDDK kurulmuştur. 5411 sayılı

Bankacılık Kanunu ile BDDK'nın kuruluşu ve yetki alanı belirlenmiş ve Türkiye'nin bankacılık sektöründe bağımsız ve etkin bir düzenleme ve denetleme kurumu oluşturulmuştur. BDDK'nın temel görevleri arasında bankaların sermaye yeterliliği, risk yönetimi, kredi politikaları, finansal raporlama ve bilgi teknolojileri gibi konularda düzenlemeler yapmak ve denetimlerini gerçekleştirmek yer almaktadır. Ayrıca, BDDK bankaların faaliyetlerini izlemekte, finansal istikrarı sağlamak için gerekli önlemleri almakta ve sektördeki riskleri değerlendirmektedir (Mazıbaş, 2005).

BDDK'nın bankacılık sektörü üzerindeki etkisi oldukça önemlidir. Kurumun yürüttüğü düzenlemeler ve denetlemeler, bankaların faaliyetlerini sağlıklı bir şekilde sürdürmelerini ve finansal istikrarın korunmasını sağlamaktadır. BDDK, bankaların sermaye yeterliliğini ve risk yönetimini denetleyerek sektördeki istikrarı sağlamakta ve finansal krizlerin oluşmasını engellemeye çalışmaktadır. Finansal istikrarın sağlanmasına yönelik olarak, BDDK'nın önemli çalışmaları bulunmaktadır. Kurum, bankaların sermaye yeterliliğini ve risk yönetimini düzenleyen düzenlemeler getirmekte ve bunların uygulanmasını denetlemektedir. Ayrıca, bankaların finansal durumunu ve risk profilini değerlendirmek için düzenli olarak denetimler yapmaktadır (Gülhan, 2018).

BDDK, aynı zamanda bankaların likidite yönetimine ilişkin düzenlemeler yapmakta ve likidite krizlerinin önlenmesine yönelik tedbirler almaktadır. Bankalar arasındaki ilişkilerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi ve sektördeki risklerin takip edilmesi için de BDDK'nın aktif bir rolü bulunmaktadır. BDDK'nın finansal istikrara olan etkisi oldukça önemlidir. Kurumun sağladığı düzenlemeler ve denetimler sayesinde bankacılık sektöründe istikrarın sağlanması ve finansal krizlerin önlenmesi mümkün olmaktadır. BDDK'nın çalışmaları, güvenilir ve sağlıklı bir bankacılık sektörünün oluşmasına katkı sağlamakta ve Türkiye'nin ekonomik istikrarını desteklemektedir.

Ayrıca, BDDK'nın bankacılık sektörü üzerindeki etkisi sadece düzenlemeler ve denetlemelerle sınırlı değildir. Kurum aynı zamanda bankalar arasındaki rekabeti teşvik etmek ve finansal yenilikleri desteklemek için çeşitli politikalar uygulamaktadır. Rekabetin artması, bankaların daha iyi hizmet sunmalarını, daha

uygun faiz oranları sağlamalarını ve müşterilere daha geniş ürün ve hizmet seçenekleri sunmalarını teşvik eder. Bu da tüketicilere daha iyi koşullarda bankacılık hizmetleri sunulmasını sağlar. BDDK'nın finansal istikrara etkisi, sadece bankacılık sektörüyle sınırlı kalmamaktadır. Kurum, bankaların finansal sisteme olan etkilerini değerlendirerek, genel finansal istikrarı korumaya yönelik tedbirler almaktadır (Nalın, 2014). Özellikle sistemik risklerin tespiti ve yönetimi, BDDK'nın öncelikli hedeflerinden biridir. Sistemik riskler, finansal sektörde ortaya çıkan bir sorunun diğer kurumları ve hatta tüm ekonomiyi etkileme potansiyeline sahip olması durumudur. BDDK, bu tür risklerin oluşmasını engellemek veya etkilerini minimize etmek için gerekli önlemleri alır ve finansal istikrarı korumak için müdahalelerde bulunabilir. BDDK'nın finansal istikrarı sağlama ve riskleri yönetme çabaları, Türkiye'nin ekonomik gelişimi ve istikrarı için büyük önem taşır. Finansal krizlerin etkileri, ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkileyebilir, işsizliği artırabilir ve ekonomik dengelerin bozulmasına neden olabilir. Bu nedenle, BDDK'nın bankacılık sektörünü düzenleyerek finansal istikrarı sağlaması, ülkenin ekonomik direncini artırır ve krizlere karşı dayanıklılığını güçlendirir.

Sonuç olarak, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Türkiye'de bankacılık sektörünün düzenlenmesi ve denetlenmesi görevini üstlenen önemli bir kurumdur. BDDK'nın düzenlemeleri ve denetimleri, bankaların faaliyetlerini sağlıklı bir şekilde yürütmelerini, finansal istikrarı korumayı ve sistemik riskleri yönetmeyi amaçlar. BDDK'nın etkin çalışmaları, bankacılık sektöründe güvenin sağlanmasını, rekabetin teşvik edilmesini ve Türkiye'nin ekonomik istikrarının güçlendirilmesini sağlar. Bu sayede, ülkenin finansal sistemi güvenilir, istikrarlı ve sürdürülebilir bir şekilde işleyebilir.

BÖLÜM III

TÜRKİYE'DE FİNANS SİSTEMİ VE FİNANSAL DERİNLEŞME

Finansal serbestleşme ve finansal liberalizasyon, ekonomik politikaların ve düzenlemelerin finansal sektöre uygulanan kısıtlamaları azaltmayı ve sermaye hareketliliğini artırmayı amaçlayan bir süreçtir. Bu süreç, ekonomik büyümeyi teşvik etmek, sermaye akışını kolaylaştırmak, finansal piyasaları geliştirmek ve uluslararası ticareti desteklemek amacıyla uygulanmaktadır.

Finansal serbestleşme ve liberalizasyon, uluslararası kuruluşlar ve hükümetler tarafından farklı düzeylerde uygulanmaktadır. Bu süreç genellikle sermaye kontrollerinin azaltılması, döviz kurlarının serbestleştirilmesi, faiz oranlarının serbest piyasa koşullarına bırakılması, finansal kurumların rekabetçi bir ortamda faaliyet göstermesine olanak tanınması gibi politika değişikliklerini içerir.

Finansal serbestleşmenin potansiyel faydaları arasında kaynak tahsisi etkinliğinin artması, sermaye akışının teşvik edilmesi, finansal yeniliklerin teşvik edilmesi, rekabetin artması ve finansal piyasaların derinleşmesi yer alır. Bu süreç, yabancı sermaye yatırımlarının artmasına, yerel finansal piyasaların uluslararası piyasalara entegrasyonuna ve ekonomik büyümeye katkıda bulunabilir (Nalın, 2014).

Ancak, finansal serbestleşme ve liberalizasyonun bazı riskleri ve sınırlamaları vardır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, finansal istikrarsızlık, sermaye kaçışı, finansal krizler, gelir eşitsizliği ve finansal piyasalardaki spekülasyon gibi sorunlar ortaya çıkabilir. Ayrıca, sermaye akışının serbestleştirilmesi, finansal piyasalardaki oynaklığın artmasına ve ekonomik dalgalanmalara yol açabilir (Gülhan, 2018).

Finansal serbestleşme ve liberalizasyonun başarılı olabilmesi için uygun bir düzenleyici ve denetleyici çerçevenin oluşturulması önemlidir. Ekonomik politika yapıcılar, finansal piyasaların etkin işleyişini sağlamak, riskleri yönetmek ve finansal istikrarı korumak için uygun düzenlemeleri ve denetimleri yapmalıdır. Ayrıca, finansal eğitim ve tüketici koruması gibi önlemler de finansal serbestleşme sürecinin sürdürülebilirliği için önemlidir. Ayrıca, finansal serbestleşme ve liberalizasyonun etkileri farklı ülkeler ve bölgeler arasında değişiklik gösterebilir. Gelişmiş ülkeler

genellikle daha derin ve karmaşık finansal sistemlere sahipken, gelişmekte olan ülkeler daha kırılgan finansal yapılarla karşı karşıya olabilir. Bu nedenle, her ülkenin kendi ekonomik ve finansal koşullarını dikkate alarak, finansal serbestleşme sürecini uyumlu bir şekilde uygulaması önemlidir.

Finansal serbestleşmenin etkileri, ekonomik büyüme, yatırımlar, finansal istikrar, gelir dağılımı ve sosyal refah gibi birçok alanda gözlemlenebilir. Bununla birlikte, bu etkilerin değerlendirilmesi ve analiz edilmesi karmaşık bir süreçtir. Finansal serbestleşme politikalarının başarılı olabilmesi için veri toplama, analiz yapma ve politika uygulamalarını izleme mekanizmalarının güçlendirilmesi önemlidir (Balcı, 2011).

Ancak, finansal serbestleşme ve liberalizasyon sürecinde bazı önemli etik sorunlar da ortaya çıkmaktadır. Özellikle, finansal piyasalardaki faaliyetlerin şeffaflığı, dürüstlük, hesap verilebilirlik ve tüketici koruması gibi değerlerin korunması önemlidir. Finansal kurumlar, etik standartlara uymalı ve toplumun genel çıkarlarını gözetmelidir. Aksi takdirde, finansal serbestleşme süreci, adaletsizlikleri, finansal suistimalleri ve krizleri tetikleyebilir.

Gelecekte, finansal serbestleşme ve liberalizasyonun devam eden bir süreç olduğu söylenebilir. Teknolojik ilerlemeler, finansal yenilikler ve küreselleşme, finansal sektörü daha da karmaşık hale getirebilir ve bu da yeni zorluklar ve fırsatlar yaratabilir. Bu nedenle, finansal serbestleşme politikalarının ve düzenlemelerin sürekli olarak gözden geçirilmesi, uyum sağlaması ve güncellenmesi önemlidir. Ayrıca, finansal eğitim, bilinçlendirme ve tüketici korumasının güçlendirilmesi, finansal serbestleşme sürecinin sürdürülebilirliği için önemli adımlardır.

Sonuç olarak, finansal serbestleşme ve liberalizasyon, ekonomik büyümeyi teşvik etmek ve finansal piyasaları geliştirmek amacıyla önemli bir araç olabilir. Ancak, bu süreçte ortaya çıkan riskler ve etik sorunlar göz ardı edilmemelidir. Doğru politika önlemleri, etkin düzenleyici ve denetleyici mekanizmalar ve toplumun genel çıkarlarını koruma bilinci, finansal serbestleşmenin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için gereklidir.

3.1. COVİD-19 Döneminde Finansal Sistem

Finansal sistem, alıcı ile satıcının buluştuğu yer, piyasa ya da pazar olarak adlandırılmaktadır. Piyasalar, gerçek (reel) ve finansal olmak üzere ikiye ayrılır. Gerçek piyasalarda mal ve hizmet arz-talebi söz konusudur. Finansal piyasa ise kıymetli evrak niteliği taşıyan belgelerin alınıp satıldığı platformlara denmektedir. Fonların, fon fazlası olanlardan fon eksiği olanlara aktarılmasını sağlayan mekanizmalardır.

Gelecekte sosyal, politik ve ekonomik hayatın Covid-19'dan sonra tahmin edildiği gibi farklı eğilimler göstermesi halinde 30 milyon nüfusa sahip şehirlerin geleceği daha fazla sorgulanacaktır. Modernizme direnen geleneksel toplumların kolektif yaşam değerleri daha tartışmalı hale gelecektir. Bunun yanı sıra modernizmle başlayan bireyselleşme hızı artarken, ulus devletler kendilerini daha fazla tehdit altında hissedeceklerdir. Dini topluluklarla aynı duygusal değerlere sahip gruplar ivme kaybedecek ve bireysel bir doğaya dönüşmeye başlayacaklardır. Ayrıca çok katlı binalar ve kalabalık şehirler gelişme hızlarını kaybedecek, mevcut temiz su şebekeleri ve halkın birlikte yaşadığı apartman hayatı can güvenliği tehdidi nedeniyle sorgulanabilir hale gelecektir. Kalabalık şehirler, sanayi devriminden sonra elde edilen önemini yitirme eğiliminde olacağından, sosyal yaşamda temizlik, sağlık ve hijyen öncelikli olacaktır. Dahası, hem topluluklar hem de ülkeler bazı demokratik değerleri ve temel insan haklarını bozabilir; dolayısıyla, artan güvenlik önlemleri ile otoriterlik yaygınlaşabilir. Sağlık sektörünün geleceği, profesyonellerinin kişisel ve mesleki hakları, hekimlerin yaşamı tehdit eden veya yaşamı sürdüren hastalıklar için tıbbi tedaviyi reddetme hakkı gibi etik değerleri ve tedavi edilmeyen hastalıklar için hastanelerin kurulması ana konular arasında olacaktır. Bu konu yakında tartışılacak, ancak büyük olasılıkla bu gelecek planlaması dünya ekonomisine mal olacaktır (Balcı, 2011).

Pazar koşulları olduğu gibi devam edemeyecek ve besleyici gıdanın muhafazası ve paketlenmesi gibi yeni koruma mekanizmaları tüketicilere yeni maliyetler getirecektir. "Temizlik ve sağlık konusundaki yüksek endişeyle, işlemler için dolaşan kağıt para ve madeni paraların geleceği de daha fazla tartışılacak ve

hükümetler yeni gümrük duvarları oluşturacaktır". Böylelikle ülkelerin ticaret miktarı ve hızı tehdit altında olacak ve hijyen standardını diğerlerine göre sağlayan ülkeler rekabet avantajı elde edecektir. Öte yandan küresel virüsler, Covid-19'da görüldüğü gibi insan ve dünya üzerindeki etkileri benzer şekilde çok yıkıcı olduğundan, nükleer saldırı veya küresel terörizm gibi bir tehdit olarak görülecektir. Bu nedenle virüs saldırısı için biyolojik bir savunma sistemi veya altyapı geliştirebilen ülkeler dünyada daha fazla güce sahip olacaktır. Ancak, bu gücü ulusal ve emperyal hedeflerine ulaşmak için kullanırlarsa, bu büyük olasılıkla ülkeler arasında daha da fazla eşitsizlik yaratacaktır (Balcı, 2011).

Günümüzde Covid-19 virüsünün yayılması, büyük ekonomik bunalım gibi kademeli etkiler yaşamaktadır. Ekonomik olarak, ülkeler ani ve beklenmedik bir hastalığa yakalanırsa, genel ekonomik faaliyetlerdeki düşüş nedeniyle ülkelerin geliri düşecektir. Ekonomideki daralma, seyahat ve turizm sektörlerinin azalmasıyla başlayacaktır. Daha sonra yaygın etkileri tüm sektörlerde işten çıkarmalar ve iflaslarla toplam üretim ve tüketime zarar vermektedir. Pandeminin devam etmesi halinde işsizlik oranları yükselecektir. Bireyler bu ekonomide ayakta kalabilmek için hükümetler ve merkez bankaları, tüketici talebini ve yatırımları artırmak için sırasıyla hükümet harcamalarını artırarak ve faiz oranlarını düşürerek bu noktada devreye girmelidir. Bununla birlikte, salgının hem ulusal hem de küresel ekonomi üzerinde sarmal etkileri olduğundan, küresel bir hastalığın ekonomik maliyetlerini tahmin etmek artık belirsizdir; bu, bir ülkeye yönelik herhangi bir ekonomik şokun, küreselleşmeyle ilişkili artan ticaret ve finansal bağlantılar yoluyla diğer ülkelere hızla yayıldığı anlamına gelmektedir. 2013 yılında yayınlanan Dünya Bankası raporuna göre, "şiddetli bir pandemi, ani, derin ve yaygın etkisiyle küresel bir savaşa benzeyecektir" ve şiddetli bir pandemi, küresel brüt ekonominin yaklaşık % 5'ine eşit ekonomik kayıplara neden olabilmektedir.

Yukarıda sunulan tahminler doğrultusunda özellikle ekonomik içerikleri nedeniyle Covid-19 salgınının küresel ve Türkiye ekonomisi üzerindeki etkisinin araştırılması gerekmektedir. Literatürdeki bazı çalışmalar SARS gibi hastalıkların küresel veya bölgesel ekonomik maliyetlerini incelemektedir. Ek olarak, Dünya

Bankası pandemiden çok önce bile pandemik risk hakkında bir rapor yayınlamıştır. Son zamanlarda medya ve bazı vakıflar da, Covid-19 salgınının ekonomik sonuçları hakkında çok sayıda rapor yayınlamıştır. Bu bağlamda, bu çalışmanın temel amacı, hem dünya hem de Türkiye için açıklanan verilere göre son pandeminin olası makroekonomik etkilerini ortaya koymaktadır. Ayrıca bu çalışma, salgının küresel ekonomi ve siyaset üzerindeki olası kısa ve uzun vadeli etkilerini güncel tartışmaları da dikkate alarak analiz yapılması amaçlamaktadır (Büyükdeniz, 2020).

Covid-19 virüsünün ortaya çıktığı Çin, yaklaşık 1,4 milyar nüfusu ile en kalabalık ülke iken ve 13,6 trilyon dolarlık GSYİH ile dünyanın en büyük ikinci ekonomisine sahiptir. Çin, Aralık 2019'dan beri Covid-19 salgınıyla mücadele etmektedir, ancak bu savaş 2020'nin ilk çeyreğinde Çin ekonomisini harap etmiştir.

Çin, hem arz hem de talep kaynağı ve geri kalanı için finansal piyasalar için endişe odağı olarak çok önemli bir ülkedir. Böylelikle dünyada, Çin'deki olumsuz gelişmelerin diğer ülkelere yayılma etkileri bulunmaktadır (Aktan, 2004).

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü verilerine göre, 2019'daki% 6.1'in ardından Çin için büyüme beklentisinin bu yıl keskin bir şekilde% 5'in altına revize edildiğini açıklamştır. Buna göre, küresel ekonomik büyümenin 2021'de% 2,4'e düşmesi beklenmektedir. 2019'daki% 2,9'a kıyasla, ancak genel küresel ekonomik faaliyetlerdeki düşüş nedeniyle% 1,5'e kadar düşebilecektir (Nalın, 2014).

Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi'ne göre turizm, küresel GSYİH'nın % 10,4'ünü ve küresel istihdamın % 10'unu oluşturan devasa bir küresel iştir. Sadece Çinli turistler tüm sınır ötesi ziyaretçilerin yaklaşık onda birini oluştururken Çin'den gelen turizmdeki büyük düşüş birçok ülkede olumsuz bir talep şokuna yol açmaktadır. Virüsün tüm dünyaya yayılmasıyla birlikte Dünya Turizm Örgütü, turizm sektörünün şu anda hem seyahat arzını hem de talebini etkileyerek Covid-19 tarafından en çok etkilenen sektörlerden biri olduğunu duyurmuştur. Uluslararası turist girişlerinde beklenen düşüş % 20 ila% 30 arasındayken, uluslararası turizm gelirlerinde 300 ila 450 milyar dolar arasında bir düşüşe dönüşebilir. Bunun yanı sıra Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği, havayolu endüstrisinin çöküşü nedeniyle gelir kaybında % 44

düşüş ile 252 milyar $ ‘a kadar maliyetli havayollarını tahmin etmektedir. Görüldüğü üzere Covid-19 birbirinden farklı sektörleri etkilemekte ve ülke ekonomisine şiddetli bir zarar vermektedir.

Öte yandan Çin, yaklaşık 2,7 trilyon dolarlık ihracat değeri ile mal ve hizmet ihracatında birinci, 2018 yılında 2,6 trilyon dolar ithalatta ikinci sırada yer almıştır. Buna göre Çin’in diğer ülkelerle üretim ilişkileri, hızla doldurulamayacak kadar geniş bir alanı kapsamaktadır. Çin, özellikle bilgisayar, elektronik, ilaç ve nakliye ekipmanlarında ara mal üreticisi olarak ve birçok mal için birincil talep kaynağı olarak küresel tedarik zincirlerinde kilit bir role sahiptir. Genel Gümrük İdaresi, Çin’in toplam ihracat ve ithalatının 2020’nin ilk iki ayağında sırasıyla% 17,2 ve% 4 daraldığını belirtmiştir. Bu süre içinde Çin’in endüstriyel üretimi% 13,5 ve endüstriyel karları % 38,3 azalma göstermiştir. Dünyanın dört bir yanında işletmeler, Çin’deki fabrikaların kapanması nedeniyle gelir kaybı ve tedarik zincirlerinin bozulmasıyla uğraşmaktadır. Bununla birlikte, Çin’deki fabrikanın uzatılmış kapanışları yalnızca bu ürünlerin arzını etkilemekle kalmayacak, aynı zamanda diğer pazarların mal üretme kabiliyetine de zarar verecektir.

Ayrıca Çin, toplam ham petrol ithalatının% 20,2’si ile dünyanın en büyük petrol ithalatçısı olduğu için Çin’deki belirsizlik küresel petrol fiyatları için zararlıdır. Bununla birlikte, küresel petrol talebi, Çin ekonomisindeki yaygın daralma ve seyahat yasaklarıyla birlikte yakıt ve benzine olan talebin düşmesi nedeniyle Covid-19 tarafından sert bir şekilde etkilenmiştir. Bir şeyin fiyatı, arz ve talebin karşılıklı etkileşimi tarafından belirlenir, ancak dünyanın en büyük iki petrol üreticilerinden ikisi, petrol piyasasında arz ve talep arasında büyük bir dengesizliğe neden olmaktadır. Bunun sonucunda petrol fiyatları 1991 Körfez Savaşı’ndan bu yana değerinin üçte biri kadar değer kaybetmiştir. Teoride, yakıt ucuzladığında ve tüketicilerin petrole dayalı enerji ürünleri için satın alma gücü arttığında işletme maliyetleri düştüğü için düşen petrol fiyatları büyüme için iyi olmalıdır. Bununla birlikte, geniş kapsamlı seyahat yasakları ve sokağa çıkma yasakları nedeniyle kısa vadede çok fazla yakıt talebi olması olası değildir.

“Uluslararası Çalışma Örgütüne göre, Covid-19’un neden olduğu ekonomik kriz nedeniyle 5,3 milyon ila 24,7 milyon işin kaybedileceğini ve istihdamdaki bu bozulmanın da 860 milyar ila 3,4 trilyon dolar arasında büyük bir gelir kaybı anlamına geldiğini açıklamıştır” (Büyükdeniz, 2020).

Yatırımcılar pandeminin daha geniş belirsiz ekonomik etkileri konusunda endişelenmeye devam ettikçe küresel borsalar keskin bir düşüş yaşamıştır. Net portföy akışları ve gelişmekte olan ülke para birimlerinin dolar karşısındaki değeri 2020’nin başından bu yana önemli ölçüde düşüş göstermiştir. Piyasaları sakinleştirmek ve harcamaları teşvik etmek için birçok ülkedeki merkez bankaları, borçlanmayı daha ucuza getirmek için faiz oranlarını düşürdü ve bağımsız ve özel kredi piyasalarında likiditeyi garanti etmek için finans piyasası oluşturmuşlardır. Örneğin, ABD Merkez Bankası ve İngiltere Merkez Bankası temel faiz oranlarını sıfıra yakın bir seviyeye indirmiştir (Büyükdeniz, 2020).

Son zamanlarda hükümetler, vatandaşları ve işletmeleri için, esas olarak ücret sübvansiyonları, düşük gelirli hanelere nakit transferleri, ayrıca vergi indirimleri ve işletmeler için kira indirimleri de dahil olmak üzere oldukça büyük bir ekonomik destek paketi sağlamaya başlamışlardır. Ayrıca, hem Uluslararası Para Fonu hem de Dünya Bankası, pandemiden muzdarip ülkelere yardım etmek için finansman için sırasıyla 50 milyar dolar ve 14 milyar dolarlık paketler açıklamıştır. Buna ek olarak, ABD Senatosu 2,2 trilyon dolarlık tarihi bir kurtarma paketini geçirirken Birleşik Krallık iflasları, büyük işten çıkarmaları ve toplam talep üzerindeki olumsuz etkiyi önlemek için salgın nedeniyle çalışamayanların % 80’ini ödemektedir.

Ekonomistler, zıt ve eşzamansız yollarla çalışan arz ve talep şoklarındaki oynaklık nedeniyle salgının enflasyon üzerinde aşağı doğru baskı oluşturduğunu tahmin etmektedir. Ayrıca tüketiciler, Mart 2020’de ABD’de çocuklar için bakkaliye ve gıda dışı ürünlere yönelik harcamalarını artırmayı hedeflediler ve neredeyse tüm diğer ürün kategorileri için harcamalarını azaltmayı beklemişlerdir. “Bu nedenle, diğer ülkelerdeki enflasyon muhtemelen Çin gibi benzer bir eğilim izleyecek ve tüketici fiyatları üzerindeki etki, üretim yeniden başlayana kadar devam edecektir”.

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO) gözlemine göre, 160'tan fazla ülke, dünya öğrenci nüfusunun% 91'inden fazlasını içeren, ülke çapında kapatma uygulamaları gerçekleştirmiştir. Çalışan ebeveynlerin kısa vadede ücret kaybına ve üretim üzerinde olumsuz etkiye yol açan işi kaçırma olasılıkları daha yüksek olduğundan, yüksek ekonomik maliyetler taşımaktadır. Uzun vadede bu durum, beşeri sermayede, ülkelerin ekonomik kalkınmasına büyük etkisi olan bir bozulma getirecektir.

3.1.1. Banka Temelli Finansal Sistemler

Bankacılık sektörü, bir ülke ekonomisinin önemli bir parçasıdır ve bir ülkenin sermayesinin en önemli bileşenlerinden birini temsil eder. Benzer şekilde, kredi portföyü bir bankanın toplam varlıklarının önemli bir bileşenini temsil eder. Bu varlıklar, bankanın finansal performansının ve istikrarının kritik bir ölçüsü olan büyük faiz geliri sağlar. Bu nedenle, sorunlu kredi oranı, bir bankanın performansını ölçmek için kritik bir araçtır. Son zamanlarda makroekonomik göstergeler, banka düzeyindeki faktörler ve sorunlu krediler oranı arasında giderek artan bir kabul vardır.

Tarih öncesi dönemlerde sadece tapınakların güven ve itimatı temsil ettikleri için servet koruyucusu olarak hizmet ettiğini varsaymak şaşırtıcı olmayabilir. MÖ 18. yüzyılda, kredilerin resmi olarak kaydedildiği ve Hammurabi Yasası'nın ilkel bankacılık faaliyeti için ilk yasal temeli sağladığı Babil'de ilk borç verme faaliyeti örnekleri gözlenmiştir (Ayhan, 2014).

MÖ 700 yıllarında, Lidyalılar Batı dünyasında madeni para yapan ilk kişiler oldular. Küçük Asya, bu buluşla bankacılıkta erken gelişmelere öncülük etti. MS 1100'de Hıristiyanlığın Avrupa'da yayılmasıyla birlikte, uluslararası ticaretin yoğunlaştığı Akdeniz bölgesi ve Cenova'da bankacılık yenilikleri ve Papalık Bankacılığı gelişiyordu. MS 1800 yılında venedik, eşsiz coğrafi konumu ile daha iyi bir güvenlik yapısına sahip oldu. O yüzyılda, altın standardı icat edildi ve merkez bankalarının hem kamu hem de özel ulusal bankalara paralel olarak kurulduğu İsveç ve İngiltere gibi ülkelerde temsili para ortaya çıktı. Merkez bankaları, sadece savaşan kralların ve padişahların bitmeyen mali açıklarının bir sonucu olarak değil, aynı zamanda banka kaçaklarını önlemek için artan stres zamanlarında bankacılık sistemini

destekleyecek bir takas odası kurma ihtiyacından ortaya çıktı. Serbest Bankacılık döneminde Türk bankacılığı, sistemik güveni desteklemek için tüm bankaların sahip olduğu, tüm bankalar için kapsayıcı bir takas bankası olduğunda merkez bankalarının kaçınılmazlığını azaltmayı başarmıştır. Ancak, diğer birçok ülkede, sistemik riski ortadan kaldırmak için merkez bankalarına son kredi mercii olma sorumluluğu verilmiştir.

1900'den günümüze, finansal derinleşme ve inovasyonun bankacılık ve finans dünyasındaki hâkimiyetlerini artırdığı görülmektedir. Dünyanın hemen her yerinde merkez bankalarının kamulaştırılması ve altın standardının zaman zaman iyi sermayelendirilmiş özel mali yapılar altında gevşemesi nedeniyle, borç verme ve borçlanma faaliyetleri sürekli olarak arttı. 1980'lerde mono-banka sistemlerinin çöküşünden sonra, tasarruf sahiplerinden mevduat toplama ve bunları yatırımcılara dağıtma sistemi, giderek artan küreselleşmenin de yardımıyla, devasa finansal holdinglerin son derece karmaşık yapısının "küçük" bir parçası haline gelmiştir.

Bankacılık ve finansın evriminin yakın gelecekte sona ermeyeceği iddia edilebilir. Sürekli artan bilgi işlem gücü ve azalan iletişim maliyetleri nedeniyle, elektronik para dahil olmak üzere ödeme sistemlerinin Euro bölgesi dışındaki gelişmekte olan para birimleri aracılığıyla küreselleşmesi, bankalar ve finansal hizmet sağlayıcılar arasında rekabet gücünü artırmak için artan birleşme ve satın almalar açısından daha fazla paradigma kayması beklenebilir. Sonunda, herkes için tek bir dünya, tek bir para ve bir bankacılık ve finansal sistem olabilir. Bu koşullar altında, Türk bankacılık ve finansının yolu, Avrupa Birliği üyeliği de dâhil olmak üzere, küresel bankacılık ve finansın giderek artan zorluklarına kendini uyarlamaktan geçecektir.

Soğuk savaş tüm dünyada siyasi stresi artırırken, Türkiye de 1960 askeri darbesine yol açan bir belirsizlik dönemi yaşamıştır. Yeni düzen, liberal kalkınma stratejilerine son vermekte ve sıkı bir şekilde düzenlenmiş ithal ikameci büyüme stratejisini dayatmaktadır. TCMB'deki ithalat lisansı mevduatları, ithalata karşı tepkinin ne kadar güçlü olduğunun tipik bir örneğiydi. Devlet İktisadi Teşebbüslerinin finanse edilmesi ve süt gibi tüketim malları da dâhil olmak üzere hemen hemen tüm

ürünler için bir kamu şirketi oluşturulması, yönetimi ne tam liberal ne de sosyalist olan ortak bir sisteme getirdi. Bankacılık, ilki 1963-1967 yılları arasında uygulanan "Beş Yıllık Planlar" ın finansmanı pratiğine dönüşmüştür. 1983 yılına kadar 4'ten fazla plan tasarlandı, ancak hepsi başarılı olmadı, çünkü en iyi tasarlanmış planlar bile her zaman uygulandı. Sürekli kıt olan finansman sorunu bulunmaktadır (Kibritçioğlu, 2001).

Beş yıllık kalkınma planları içinde ağır planlama çerçevelendi. 1960'ların ilk yarısında yeni ekonomik düzen, yüksek büyüme oranları ve düşük enflasyon seviyeleri ile sürdürülebilir kalkınmayı yaratmıştır. Tercihli faiz oranlarıyla planlanan yatırım projelerine yönelik seçici merkez bankası kredileri ve kamu sektörüne kredi tercihi, özellikle ağır tarım kredileri, ilk yıllarda güçlü büyümeyi destekledi. Kontrollü faiz ve döviz kurları ile şube bankacılığı, rekabet baskısı olmadan bir norm haline geldi ve vergi teşviklerinin teşvik ettiği on yıla "holding bankacılığı" hâkim olmuştur. Finansal sistemin mevduat tabanının büyük bir kısmı kesinlikle "planlı" yatırımlara kanalize edildiğinden, endüstriyel holdinglerin potansiyel yatırımlarını finanse etmek için bir bankaya sahip olmaktan başka seçeneği yoktu. Yeni bankacılık lisanslarını çevreleyen sınırlamalar, faaliyet gösteren bankaların değerini artırdı, ancak Devlet Yatırım Bankası ve Devlet Turizm Bankası gibi kamu bankaları, tüm bu bankaların kendi alanlarında güçlü bir sektörel gelişme yaratacağı umuduyla faaliyetlerine başlamakta zorluk çekmediler. Şaşırtıcı bir şekilde, Cumhuriyet'in ilk yabancı bankası, Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası'nın kurulduğu bu on yılda kuruldu. Yabancıların döviz hesabı açmasına izin verilirken, tasarruf açığı işçi dövizleri ile doldurulmuştur.

1970'lerin başında, finansal yenilik eksikliği, liberalizm ile devlet planlaması arasındaki çatışma, ağır planlı planlama ve yaratıcı merkez bankacılığı ile karakterize edilen faiz ve döviz kuru kontrolleri, sürdürülebilir büyüme üzerindeki baskıyı artırdı. Dövize endeksli varlık yaratma hakkı veren "dönüştürülebilir hesaplar" ve millileştirilmiş kur riskleri gibi yaratıcı çözümler, koşullu yükümlülükler yoluyla ödeme sistemi krizlerinin maliyetine eklenmiştir. İki petrol krizi, ithal ikamesine dayalı planlı kalkınma stratejisinin kazanımlarının neredeyse tamamını silip süpürdü. Ödemeler dengesi krizleri ve merkez bankasının endeksli veya konvertibl bono dahil döviz mevduatları için rekabeti, Bankacılık Kanunu'nun dört defadan fazla revize

edilmesine ve banka sayısının 59'dan 44'e düşmesine rağmen bankacılık için uygun bir ortam yaratmaya yardımcı olmadı. krizler ve para birimi üzerindeki sürekli devalüasyon baskıları, finans ve bankacılığın yeniden yapılandırılması ihtiyacını artırdı.

1970 yılları Türkiye'nin ekonomik geleceği açısından en kötü yıllardan biriydi. Küresel petrol fiyat şokları yanlış yönetildi ve yeni düzene uyum, tasarrufları artırmadan ve yapısal reformları gerçekleştirmeden yavaş ve yetersiz kaldı. Sokaklarda temel tüketim malları için kuyruklar oluştu ve döviz rezervlerinin eksikliğinden kaynaklanan bitmeyen döviz kuru riskleri nedeniyle dolarizasyon hızla artış göstermiştir. O zamanların zorluklarını anlatmak için "70 sente muhtaç" sözü popüler oldu. Bu zorlu konjonktürde ve IMF'nin de katılımıyla, dış borçların yeniden yapılandırılması için bir Paris Kulübü anlaşması yapıldı ve Ocak 1980'de yeni bir ekonomi politikası paketi açıklanmıştır; O zaman Türkiye'de 44 banka bulunmaktaydı.

Bankacılık ve finans için yeni ekonomik paketin temel amacı, yoğun şekilde düzenlenmiş bankacılık uygulamalarını kaldırmak ve finansal hizmetlerin kalitesine dayalı rekabetçi ve açık bir bankacılık sistemini hızlı bir şekilde başlatmaktı. Temmuz 1980'de liberalleşme yoğunlaştıkça faiz oranlarının belirlenmesi piyasaya bırakılmaktadır. Döviz kuru rejimi, sabit bir kur rejimi yerine esnek yönetilen bir dalgalanmaya geçilmiş ve dönemsel olarak beklenmeyen devalüasyonlara son vermek için Mayıs 1981'den itibaren döviz kurları günlük olarak ilan edilmiştir.

1980'lerin başında, TCMB mevduat oranlarını belirlemekteydi, ancak yüksek ve değişken enflasyon oranları bankaların sermaye yeterlilik oranlarını aşındırmasına rağmen kredi faiz oranları serbestçe belirlendi. Finansal serbestleşme rakiplere kapılarını açtı ve mevduat sertifikası ile donanan bankacılar, bankaların finansal sistemdeki hâkimiyetine meydan okumaya başlamıştır. Ancak, yeterli denetim ve düzenleme eksikliği, ponzi tarzı oyunlarla birleştiğinde sistemik bir risk yarattı ve 1983'te bir Bankacılar krizi ve güven kaybı yaşanmıştır (Turgut & Ertay, 2016). Nasıl rekabet edileceğini öğrenmek risksiz değildi ve İstanbul Bankası, Ortadoğu İktisat gibi bankalar. Bankacılara güvenen Banka, Hisarbank ve İşçi Kredi Bankası iflas etti.

Bagbank onları 1984'te izlemiştir. Banka başarısızlıklarından çıkarılan ders, güçlü bir sermaye tabanını desteklemek için uygun düzenleme ve denetim olmadan, finansal konsolidasyonun ve sermaye girişleri için teşviklerin finansal derinleşmeye karşı felaket sonuçlara yol açabileceğiydi. Sonuç olarak, 1983 krizine yol açan eksiklikleri gidermek amacıyla 1985 yılında Bankacılık Kanunu bir kez daha revize edilmiştir (Agenor, Mc Dermott, ve Üçer, 1997).

1980'lerin ikinci yarısı, Türkiye'de bankacılık ve finans için başka bir kritik karara tanık oldu: TCMB'ye açık piyasa işlemleri yapma yetkisi verildi. Kritik bir karardı çünkü çoğu zaman faiz ve döviz kuru dikte tarafından belirlendi ve kredi tahsis komiteleri bazı merkez bankacılığı kararlarına dâhil oldu.

Merkez bankası bağımsızlığından çok uzaktı ama yine de piyasalaştırma için bir temelin tanımlanmasına izin veren piyasa ekonomisine yönelik önemli bir adımdı. Sadece para piyasalarının ortaya çıkması için gerekli kararlar alınmamış, aynı zamanda Sermaye Piyasası Kurulu (1982) ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (1986) da oluşturulmuştur. TCMB, kayıt dışı altın ithalatına ve gayri resmi altın ticaretine son vermek için para piyasası altyapısını tasarladı ve Hazine bono ve bonoları için stratejik bir borçlanma mekanizması geliştirdi, bunu bankalar arası para piyasaları, döviz ve banknot piyasaları ve hatta altın piyasası izlemiştir. 1986'da para politikasının çerçevesi en iyi şekilde TCMB için bir dönüm noktası olan örtük parasal hedefleme olarak tanımlanabilir.

1980'lerin temel direkleri, ithal ikamesinin sona ermesi, ihracata dayalı büyümenin ortaya çıkması, finansal serbestleşme, piyasalaştırma, girişimciliğin ve özel mülkiyetin desteklenmesi ile özelleştirme teşvikleriydi (Mazıbaşı, 2005). Ancak, sürdürülebilir büyüme ve düşük enflasyon ile refah için iyi niyet ve cesaret verici bir yol haritası yeterli değildi. 1980'lerin ikinci yarısında ekonomik ve finansal istikrar yeniden bozuldu ve 1987'de Tobank, 1988'de Çaybank ve Anadolu Bankası iflas etti. Hazine'ye yıllık bütçenin %15'i oranında avans verilmesi, neredeyse günlük devalüasyonlar ve sadece yurtdışındaki işçilere değil, aynı zamanda yerel sakinlere de izin verilen döviz mevduatları dolarizasyon hızını artırdı. Türk lirası, ABD doları ve

Alman Markı gibi sert uluslararası para birimlerine karşı rekabet etmekte zorlanmaktadır.

Türkiye'nin son 30 yılda sergilediği ekonomik performansı üzerine yapılan yorumlar incelendiğinde genel olarak iki dönüm noktasının öne çıktığı görülmektedir. Bu dönüm noktalarından ilki, 2001 krizi ve sonrasında yapılan reformlardır. Türkiye'nin iç dinamiklerinden kaynaklanan sebeplerle yaşadığı 2001 krizi (Akat ve Yazgan, 2013) sonrasında yapılan reformlar ve uygulanan ekonomik politikalar, dönemin politik olarak istikrarlı ortamı ile birleştiğinde ekonominin performansının 1990'lı yıllardan farklılaştığı kabul edilmektedir. İkinci dönüm noktası ise, 2008-2009 yıllarında gerçekleşen küresel krizdir. Bu kriz, 2001 krizinden farklı olarak, Türkiye'nin dünya ekonomisine entegre olması ve dünya ekonomisinde yaşanan finansal krizin ülke ekonomisini etkilemesinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Küresel kriz sonrası dönemde Türkiye'nin ekonomik performansının kriz öncesi döneme göre olumsuz manada farklılaştığı kabul görmektedir. 2010-2015 dönemine ilişkin ekonomik performansın 2002-2007 döneminin gerisinde kaldığı, ekonominin hem daha yavaş büyüdüğü hem de kırılganlığının arttığı bir dönem olarak yorumlanmaktadır (Kibritçioğlu, 2001).

1980'li yıllar Türkiye'nin enflasyonun ve kamu açığının yüksek ve kamu borç yükünün ağır olduğu bir ortamda büyümeye çalıştığı yıllar olmuştur. Bu dönemde büyüme yüksek enflasyon oranı ile birlikte gerçekleşebilmiş, ülke uzun süre yüksek enflasyona ve dönem dönem krizlere maruz kalmıştır.

Enflasyonla mücadelede 1999 yılında IMF ile yapılan stand-by anlaşması ile uygulanmaya konulan programın 2001'de kriz ile sonuçlanmasının ardından yapılan reformlarla başlayan enflasyonla mücadelenin yeni döneminde, ekonomi önceki döneme göre daha hızlı büyürken bu kez de büyüme yüksek cari açık ile birlikte mümkün olmuştur. Bu dönemde ekonomi kaynak ihtiyacını yurt dışından yabancı sermaye ile sağlamıştır.

Kriz kelimesi, günlük hayatımızın en çok kullanılan kelimelerinden biri haline gelmiştir. Fransızca asıllı olan kriz kelimesi, Türk Dil Kurumu'nun Türkçe sözlüğünde "bunalım, buhran" olarak karşılık verilmiştir.

Ekonomik kriz, makro düzeyde devleti, mikro düzeyde firmaları etkileyerek ciddi sonuçlar ortaya çıkaran önceden bilinmeyen ya da öngörülemeyen gelişmeler olarak tanımlanabilir. Krizler, öngörülemeyen bir anda ortaya çıkmakta tehlike ile birlikte fırsat yaratabilmekte ve yayılma etkisi gösterebilmektedir. Krizlerin süresi ise, organizasyonların krize karşı aldıkları tedbirlere ve tedbirleri zamanında uygulanmalarına bağlıdır (Akat ve Yazgan, 2013).

Ekonomik kriz; mevcut üretim tarzının sermaye birikimini sağlayacak noktanın gerisinde kalması, sermaye birikiminin daralması, üretim ve dolaşım bütünlüğünün kesintiye uğramasıdır. Bir başka tanıma göre ekonomik krizler; herhangi bir mal, hizmet, üretim faktörü veya döviz piyasasındaki fiyat ve/veya miktarlarda, kabul edilebilir bir değişme sınırının ötesinde gerçekleşen şiddetli dalgalanmalar olarak algılanabilir (Kibritçioğlu, 2001). Bu tanımlamalar doğrultusunda ekonomik kriz, ekonomik yapıyı oluşturan çeşitli mekanizmaların işlerliğini kaybetmesi şeklinde ortaya çıkar.

Ekonomik kriz, bir kısım teorisyen tarafından, sorunlu bir üretim tarzı olan kapitalizmin doğal bir sonucu olarak yorumlanmaktadır. Üretim ve bölüşüm sürecinde kalıcı sorunlara neden olduğu ifade edilen kapitalizmin yol açtığı sorunun temelinde üretimin insan ihtiyaçları için değil, kar için yapılması vardır.

Yeni yatırımlar için artı değeri realize etmek ve dolayısıyla karı arttırmak gerekir. Kar da sermaye birikiminin temel kaynağı olduğundan, bu süreç sermaye yoğunluğunun artmasına neden olur. Sonuç olarak, üretim-tüketim dengesi bozulur ve bir eksik tüketim sorunu ortaya çıkar (Durmuş, 2009).

Türkiye' de 1980 sonrası ve 2001 yılları arasında yaşanan iki büyük finansal krizin, gerek etkilerinin gerekse de oluşumlarının farklı temellere dayandığı anlaşılmıştır. Türkiye'de yaşanan bu iki büyük finansal krizin, yalnız iç dinamiklerle birlikte açıklanmaya çalışılmasının anlamlı sonuçlar vermeyeceği açıktır.

Krizlerin öncesinde ve sonrasında yaşanan gelişmelerle kriz olgusunun açıklanabilmesi için, yalnız ülke içindeki makroekonomik dengelerdeki bozulmaların değil, dünyadaki gelişmelerin de hesaba katılması zorunluluğu vardır. Gelişmiş ülkelerdeki durgunluk eğilimleri, diğer gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik

gelişmeler de dışa açık ekonomi politikası uygulayan ülkelerde önemli etkilere sebep olmaktadır (Akdiş, 2000).

Şekil 5: Türkiye'deki Sermaye Hareketlerinin Yüzdesel Dağılımı

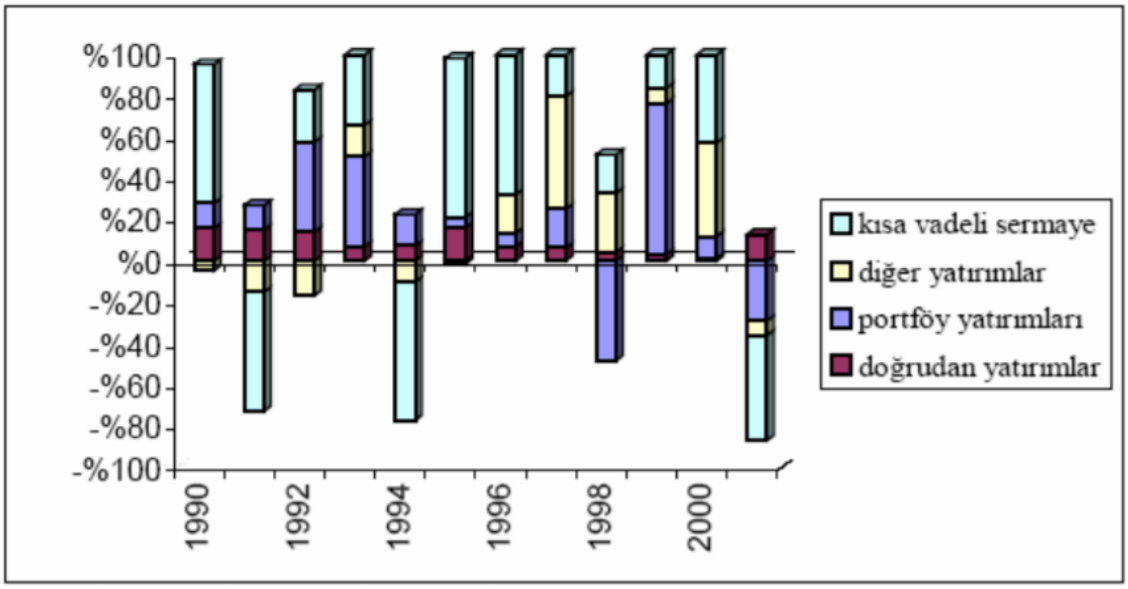

Kaynak: TCMB, 2021

1989 sonrasında yurtiçi faizlerin yüksek tutulması ve uluslararası finansal sermayenin ülkemize girişindeki engellerin kaldırılmasının etkisiyle kısa vadeli sermaye girişlerinde artış gerçekleşmiştir. Şekil 1'den de görüleceği üzere 1990'larda başlayan kısa vadeli sermaye girişleri toplam sermaye girişinin yaklaşık yüzde 85'lerini oluşturmuştur. Bu oran 1992 yılında portföy yatırımları şeklinde giren sermaye hareketlerinin artması nedeniyle yüzde 20'ler seviyesine inmiştir. Sırasıyla 1994 ve 2001 krizinde ise piyasadan çıkan kısa vadeli sermaye oranı yüzde 70 ve yüzde 40' lar civarındadır (Balcı, 2011).

1990 yılı başlarında ilk kez ortaya konan para politikası; Merkez Bankası'nın iç yükümlülüklerinin ve aktif kalemlerinin içinde yer alan Hazine'ye verdiği avansların denetim altına alınmasını ve bunun yanı sıra da Merkez Bankasının bilanço büyüklüğünün de kontrol edilmesini amaçlamıştır (Parasız ve Başoğlu, 1999).

Program temelde parayı kontrol etmek amacıyla açık piyasa ve döviz işlemlerini kullanarak 6 ay başarıyla uygulanmış ancak 1990 yılı Ağustos ayındaki Körfez Kriziyle son bulmuştur.

Körfez Savaşı finansal piyasaları olumsuz yönde etkilemiş ve bankacılık sisteminden önemli ölçüde TL ve döviz mevduatı çekilmiştir. Dış dünyadaki bu önemli olayı içeride hükümet değişikliği ve genel seçimler izlemiştir. Bu nedenlerden ötürü 1991 yılı ekonomi açısından kayıp bir yıl olmuştur. Yine bu yılda kamunun yoğun nakit ihtiyacı Merkez Bankası rezervlerinden karşılanmıştır. Kısacası Türkiye likidite kaynaklı bir mini bankacılık krizi yaşamıştır (Mazıbaş, 2005).

1992–93 yıllarında gelişen bazı olaylar, ülkemiz ekonomisinde genişleyici para politikalarının uygulandığı yıllar olarak bilinmesine olanak sağlamıştır. Bu dönemde TL'nin aşırı değerlenmesiyle birlikte kamu açıkları da önemli oranda artmıştır. Kamu sektörü borçlanma gereksiniminin GSMH'ya oranı, 1991 yılına göre artmış ve yüzde 10.6 olmuştur. Kamu, ihtiyacı olan finansmanı Merkez Bankası yerine ticari bankalar yoluyla gidermeye çalışmış, ticari bankalarda yurtdışından sağladıkları ucuz kredi ve fonları devlet iç borçlanmasını yüksek faizlerle fonlayarak cazip ve risksiz bir kazanç kaynağı sağlamıştır (Akat ve Yazgan, 2013). Bankaların gerçekleştirmiş oldukları bu tür işlemler nedeniyle 1993 sonlarına gelindiğinde bankalar üzerinde yabancı para açık pozisyon riski çok artmıştır. DİBS' lerine uygulanan yüksek faizler ve kur artış oranlarının, enflasyon oranının altında kalması nedeniyle 1993 yılında ülkeye sermaye girişini hızlandırmış ve bu da büyüme oranını artıran bir etkiye neden olmuştur. Ancak geçmiş dönemlerden farklı olarak bu fonların sahiplerinin ve uluslararası para piyasalarının, Türkiye'deki siyasi ve ekonomik gelişmeleri çok yakından izlediği anlaşılmıştır. Küreselleşme döneminde ülke riski arttığında, bu fonlar daha güvenceli ve kazançlı bir ülkeye yatırılmak üzere hızla geri çekiliyordu (Arestis & Demetriades, 1999).

1993 yılı sonlarında Hazine kamu finansmanı için gerekli kaynakları tekrar Merkez Bankası yoluyla gidermeye çalışmıştır. Hükümet ve hazine iç borçlanma faiz oranlarını para piyasasına müdahale yolu ile düşük tutmak istiyor, bankalar ise direniyordu. Buna ek olarak Hazine 1994 yılında üç aylık bono ihalesi açılmayacağını

ilan etmişti. Ekonomideki görüş mesafesi üç ayı geçmiyordu. Direncin arkasında yatan sebep ise bankaların Hazine ihaleleri için istedikleri faizlerin hükümet tarafından çok yüksek bulunmasıydı (Aktan, 2004). Bankalar altı ve dokuz aylık Hazine bonolarını almamakta direniyordu. Bunun sonucunda bankalar sağladıkları fonlarla DİBS alamadıklarından piyasada yüksek miktarda likidite ortaya çıkmıştır. Likidite fazlası nedeniyle döviz kurlarında önemli artışlar gerçekleşmiştir (Akdiş, 2000). Merkez Bankası kamuya açtığı kredileri artırmış, piyasaları paraya boğmuştur. Merkez Bankasının açık piyasa işlemlerinin önü faiz oranlarının yüksek olması gerekçe gösterilerek engellenince geriye yapılabilecek tek şey kalmıştı ki o da döviz satmaktı (Eren ve Süslü, 2001).

Türkiye'de 1980 öncesi yaşanan krizler, daha çok mal ve emek piyasalarının gelişmediği, döviz piyasası ile para piyasalarının mevcut olmadığı ortamlarda doğmuş olan krizlerdir. Bu anlamda krizler, finansal liberalleşmeye bağlı veya global kaynaklı olmaktan uzak olmuşlardır. Fakat 1994 Krizi, Türkiye'de yaşanan global özellikler taşıyan ilk krizdir (Akdiş, 2000).

1994 krizi yapı itibariyle diğer krizlerden farklı olarak 'banka paniği' tanımına en uygun krizlerden biridir. Kriz, hızlı bir şekilde ortaya çıkmış, finans sektöründen sonra reel sektöre sıçramıştır. Bu krizde üç banka (TYT Bank, Impexbank, Marmarabank) ve üç aracı kurum (Türkinvest, Çarmen, Pasifik) batmış, bankacılık sektörü küçülmüş, öz kaynakları ve krediler azalmıştır.

1994 krizinin temel sebeplerine baktığımızda, Türkiye ekonomisinin kamu kesimi finansman açığı, cari işlemler açığı bu krizde de önemli rol oynamıştır Ayrıca 1994 öncesinde Körfez Savaşı, Avrupa Para Krizi (ERM) dış finansman koşullarının daha riskli hale gelmesine yol açmıştır. İçeride ise, ekonominin temel göstergelerindeki zayıflık, kısa vadeli finansal sermayenin yarattığı dış finansman imkanlarının ve iç finansman imkanlarının, kamu kesiminde popülist olarak kullanılması, kamu kesimi borç yönetiminde politika hatalarının da birleşmesiyle kamu kesimi finansman açığının sürdürülemeyecek hale gelmesine neden olmuştur (Agenor, Mc Dermott, ve Üçer, 1997).

Şekil 6: Türkiye Ekonomisi Cari İşlemler ve Dış Ticaret Dengesi

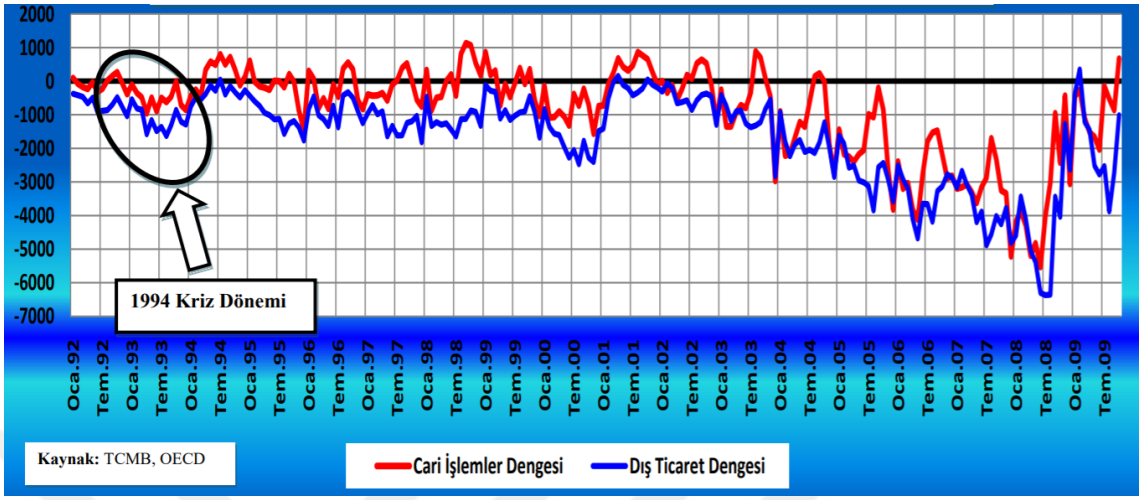

Kaynak: TCMB, 2021

Yukarıdaki şekilde belirtilen duruma göre 1994 krizi öncesinde cari işlemler açığında önemli artış söz konusu olmuştur. Krizle birlikte döviz kurundaki değer kaybına bağlı olarak cari işlemler açığı azalma göstermiştir.

3.1.2. Piyasa Temelli Finansal Sistemler

Bankalar iki tür likidite riskiyle karşı karşıyadır. Bunlar, fonlama riski ve piyasa likidite riskidir. Fonlama likidite riski, bir bankanın beklenen veya beklenmedik nakit çıkışlarıyla verimli bir şekilde baş edemediğini tanımlamakla birlikte bir bankanın kendi yükümlülüklerini derhal yerine getirememesi anlamı da taşımaktadır. Vade dönüşümü, bir bankayı fonlama likidite riskine maruz bırakır. Fonlama likidite riskinin tamamını şu şekilde tanımlanabilir:

a. Likidite uyumsuzluğu riski: nakit girişleri ve nakit çıkışları arasındaki miktar ve vade uyuşmazlığını ifade etmektedir. Aktif pasif vade uyumsuzluğu sadece faiz oranı riskini değil aynı zamanda likidite riskini de beraberinde getirmektedir.

b. Likidite beklenmedik durum riski: Gelecekteki olaylar bankaları beklediklerinden daha fazla likiditeye ihtiyaç duymaya zorlayabilir. Bu yüzden beklenmedik durumlara karşı bankalar planlı ve stratejik yöntemler geliştirmelidir.

c. Teminat çağrısı likidite riski: Türev piyasalarındaki yüksek marj talepleri, nakit çıkışların artış göstermesine karşılık fonlama likidite riskinin artmasını ifade etmektedir.

d. Gün içi likidite riski: Gün içi ödemeler ve teminat gerekliliklerine yüzleşememeyi ifade etmektedir. Bu analiz perspektifinde likidite kaynakları şu şekilde özetlenebilir: Likit varlıkların elde tutulması, alım satım pozisyonlarını tasfiye etme kabiliyeti, toptan ve perakende mevduatlar, kredi limitleri ve kısa sürede borçlanma, menkulleştirme, merkez bankası borçlanması (Eren ve Süslü, 2001).

Alım satım veya piyasa likidite riski, bir bankanın, düşük ticaret hacmi veya finansal piyasaların sınırlı derinliği nedeniyle büyük miktarda varlığı tasfiye etmeye karar verdiğinde bir finansal varlığın fiyatını önemli ölçüde etkileyeceği durumu tanımlar. Bir finansal enstrüman, piyasada kolay ve hızlı bir şekilde değiştirilebildiği zaman iyi bir piyasa likiditesine sahiptir. Piyasa likidite riski, içeriden veya dışarıdan kaynaklanan nedenlerle bu koşul karşılanmadığında ortaya çıkar (Gülhan, 2018).

Bu iki tür likidite riskleri birbiriyle bağlantılıdır çünkü finansal kaynakların beklenmedik nakit çıkışlarıyla karşı karşıya kalması ihtiyacı bir bankayı portföylerindeki büyük miktarda finansal varlığı tasfiye etmeye zorlayabilir. Finansal piyasaların büyük miktarlarda varlığı emme konusundaki sınırlı kabiliyeti nedeniyle fiyatta düşüşe neden olabilir.

Bankacılıkta fonlama likidite riskinin etkisini ölçmek için finansal literatür uygulamaları üç farklı yaklaşım geliştirmiştir. Bunlar, hisse senedi, nakit akışı ve hibrit yaklaşımlardır.

İlk yaklaşım, hisse senedi bazlı bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımın hesaplanması ve izlenmesi kolaydır. Bu, birçok banka tarafından likidite riski değerlendirmesine yönelik geleneksel yaklaşımdır. Varlıkların ve borçların kolayca pazarlanabilir varlıklara (veya nakde çevrilebilir varlıklara), değişken borçlara ve bilanço dışı borç verme taahhütlerine bölünmesi yoluyla, bir bankanın likidite sıkıntısına (nakit sermaye pozisyonu) dayanma kabiliyetini tahmin etmek mümkündür.

Nakit Sermaye Pozisyonu= Kolayca pazarlanabilir varlıklar - değişken yükümlülükler - Ödünç verme taahhütleri (Eren ve Süslü, 2001).

Pazarlanabilir varlıklar, bankanın bilançosunda hızla nakite dönüştürülebilen tüm varlıklardır (örneğin, nakit, kısa vadeli mevduatlar, kısa vadeli kredi limitleri, ipoteksiz menkul kıymetler daha az kesinti). Uçucu yükümlülükler, toptan fonlamayı ve müşteri mevduatlarının değişken kısmını içerir. Müşteri mevduatının orta ila uzun vadeli fonlama, sermaye ve istikrarlı kısmını hesaba katmaz. Borç verme için bilanço dışı taahhütler, talep üzerine kredi vermek için geri alınamaz taahhütleri temsil eder.

Nakit sermaye pozisyonu, değişken borçlar ve ödünç verme taahhütleri tarafından emilmeyen pazarlanabilir varlıkların bir payını temsil eder. Nakit sermaye pozisyonu> 0 ise, bu, bankanın değişken borçlar ve borç verme taahhütleriyle başa çıkmak için pozitif bir finansal kaynak marjına sahip olduğu anlamına gelir. Bankacılıkta likidite şoklarıyla karşılaşmak için derhal tasfiye edilebilecek finansal varlık stokunu ölçer. Diğer bir deyişle, likidite riskiyle ilgili olarak uygun bir bankanın bilanço yapısını garanti altına almak için, istikrarlı pasiflerin likit olmayan varlıkları fonlaması ve değişken pasiflerin menkul kıymetleri fonlaması gerekir. Nakit sermaye pozisyonunun daha kapsamlı bir tanımı, sürekli olarak mevcut olan kredi limitlerini aşağıdaki gibi içerdiği gibidir (Agenor, Mc Dermott, ve Üçer, 1997).

Nakit Sermaye Pozisyonu= Kolayca pazarlanabilir varlıklar - Değişken borçlar - Ödünç verme taahhütleri + Sürekli kullanılabilir kredi hatları.

Buna istinaden, bankalar yine de istikrarlı bir şekilde mevcut kredi limitlerini toplamazlar çünkü kriz dönemlerinde kredi verenler büyük olasılıkla kredi taahhütlerini kesintiye uğratmayı tercih ederler.

Hisse senedi yaklaşımının bir diğer önemli sonucu, uzun vadeli fonlama oranıdır. Uzun vadeli fonlama oranı, vade yılının büyük olması ve söz konusu yılın vadeli borçlarla veya sermaye ile finanse edilen varlıkların yüzdesini tanımlar. Genellikle bankalar, finansal aracılığın vade dönüşümü (veya vade uyumsuzluğu) nedeniyle 1'in altında uzun vadeli fonlama oranına sahiptir. Uzun vadeli fonlama oranının değerinin zamanla azalması, aktif ve pasif yapısının vade uyumsuzluğunun

arttığını gösterecektir. Bu süreç bir bankanın likidite fonlama riskine olan açıklığının genişlemesi açısından olumsuz bir sinyal olabilmektedir. Hisse senedi yaklaşımının nihai çıktıları, likidite oranları ve rezerv likidite stoklarından oluşmaktadır. Likidite oranları, likit rezervin değerinin toplam aktiflerle karşılaştırılmasıyla belirlenir. Aynı zamanda rezerv likidite stoku, rezervlerin iki ana kategoriye ayrılabilen miktarıdır. Bunlar, birincil ve ikincil rezervlerdir. Birincil rezervler oldukça likit ve nakit olmakla birlikte takas hesapları bakiyeleri, yüksek likiditeye sahip menkul kıymetler, gecelik bankalar arası kolaylıklar ve geri alım anlaşmalarını içermektedir. İkincil rezervler daha az likit varlıklardan oluşmakta ve para piyasası araçlarını, hazine bonolarını, kısa vadeli ticari senetleri içermektedir.

Birincil ve ikincil rezervlerin nispi büyüklüğü ve bileşimi, varlıkların ve yükümlülüklerin vade yapısına, niteliğine ve özelliklerine, bankacılığın çeşitliliğine ve uzmanlaşmasına, yasal likidite gereksinimlerine, toptan ve perakende fonlama tabanına, maliyetlere bağlı olacaktır. Düşük gelir getiren rezervlerin korunması, bankanın sermaye pozisyonu, finansal yenilik, finansal piyasaların ve araçların geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi, para piyasası araçlarının mevcudiyeti ve merkez bankalarından kredi hatlarını kapsamaktadır.

Bu stoka dayalı yaklaşım, sadeliğine rağmen birçok sınırlamadan etkilenir. Her şeyden önce, varlıkların pazarlanabilirliği ve borçların oynaklığı hakkındaki varsayımları bağlamında değerlendirmek mümkün olabilmektedir. Likit ve likit olmayan varlıklar arasındaki ayrım, değişken ve istikrarlı borçlar arasındaki ayrım, basitleştirilen varsayımlardan derinden etkilenir (örneğin, krediler veya türevlere karşı teminat olarak kullanılmayan ipoteksiz menkul kıymetler, nakde çevrilebilir varlıklara dahil edilebilir). İlgili faktörler, yalnızca varlıkların ve yükümlülüklerin sözleşmeye dayalı vadesi değil, aynı zamanda varlık ve yükümlülüklerdeki yerleşik seçeneklerdir. Hisse senedi yaklaşımı "ikili" bir yaklaşımdır. Gerçekte değerlendirilecek olursak, varlıkların birçok farklı likiditesi ve borçların istikrarının olduğu gözlemek mümkündür (Büyükdeniz, 2020).

Ayrıca hisse senedi yaklaşımı, sürekli olarak mevcut olan kredi limitlerini içermez. Bazı durumlarda bir banka taahhüt edilmiş kredi limitlerine güvenir ve ek

olarak, kısa vadeli ufku olan uzun vadeli yükümlülükleri hesaba katmaz. Kısaca, hisse senedi temelli yaklaşım ileriye dönük bir yaklaşım değildir. Bankanın likidite riskine maruz kalmasının değerlendirilmesini iyileştirmek için, hisse bazlı yaklaşımın ikili mantığını terk etmek ve 'uyumsuzluğa dayalı' veya 'nakit akışını benimsemek gerekir. Böylesine temelli yaklaşım, bankanın geçmiş deneyimine, bankanın beklentilerine ve bankanın varlık ve yükümlülüklerinin sözleşmeye dayalı vadelerine dayalı olarak, uyumsuzluk yaklaşımı, farklı vade dilimlerinde varlıkların ve yükümlülüklerin nakit akışlarını hesaplar. Bu yaklaşımda likidite riski, bankanın varlık ve yükümlülüklerinden kaynaklanan nakit akışları dikkate alınarak ölçülür. Likidite riski sadece varlıkların ve yükümlülüklerin nihai vadesine değil, aynı zamanda her biri ara nakit akışının vadesine de bağlıdır. Özellikle bu yaklaşımlar, beklenen nakit girişlerini (krediler, menkul kıymetler, nakit ve benzerleri ile ilgili) farklı homojen vade kovalarını da içermektedir.

Nakit akışına dayalı yaklaşımın temel sonuçları iki tür likidite açığıdır: Bunlardan birisi marjinal likidite açığı, diğeri ise kümülatif likidite açığıdır. Marjinal likidite açığı, her bir zaman dilimiyle ilgili nakit girişleri ile nakit çıkışları arasındaki net dengesizliktir. Net likidite açıkları, yeniden fiyatlama dönemleri yerine varlık ve yükümlülüklerin beklenen vadeleri dikkate alınarak ölçülür. Kümülatif likidite açığı ise her vade kovasının marjinal likidite boşluklarının toplamından oluşmaktadır (Gülhan, 2018). Nakit akışına dayalı yaklaşım, bankanın varlık ve yükümlülüklerinin yapısı, niteliği ve özellikleriyle tutarlı olan periyodik boşlukları kullanarak likidite dalgalanmalarının etkisini tahmin edebilir. Olgunluk ufku, daha kısa zaman dilimlerine bölünmüştür. Stok bazlı yaklaşımın sorunlarının üstesinden gelmek için faydalı bir çözümdür. Farklı zaman dilimleri veya bölümleri için farklı likidite açıklarının hesaplanması, bankacılıkta likidite riskinin etkisinin tahminini iyileştirir (Kibritçioğlu, 2001).

Pozitif kümülatif likidite açıkları, bir bankanın beklenen girişlerle öngörülebilir nakit çıkışlarını karşılayabileceği anlamına gelir. Diğer bir deyişle, nakit girişleri, nakit çıkışlarını karşılayacak kadar büyüktür. Aksine, negatif kümülatif likidite açıkları gelecekte potansiyel bir likidite sıkıntısına işaret etmektedir. Nakit

akışı uyumsuzluğu veya likidite boşluğu ile ölçülen her bir zaman dilimindeki fon fazlası veya açığı, bankanın gelecekteki likidite koşullarını ölçmek ve değerlendirmek için bir başlangıç noktasıdır.

3.2. Yatırımların Denetlenmesi

Basel Komitesi 1974 yılında 10 gelişmiş ülkenin merkez bankası başkanları tarafından kuruldu Komite yılda dört kez düzenli olarak toplanıyor. 1998 yılında Komite, Basel I Sermaye Standartlarını yayınladı. Bu standartlara göre, bankalara yönelik faaliyet kriterleri ve banka sermayesi ile risk ağırlıklı banka varlıklarının toplamı arasındaki oranı %8'e eşit veya daha yüksek yapan sermaye yeterlilik oranları belirlenmiştir. Basel I Standartları, OECD ülkelerine sermaye yeterliliği konusunda taviz vermiş ve sadece kredi riski üzerinde yoğunlaşmıştır. 1996 yılında Basel I Standartları değiştirilmiş ve piyasa riski dahil edilmiştir. Değiştirilen standartlar 1998 yılında yürürlüğe girmiştir. Ancak, kredi riski ölçümü ile ilgili eksiklikler, hızlı değişim ve finansal piyasaların gelişimi ve işlemlerin karmaşıklığı nedeniyle, Basel I Standartlarının etkinliği bu zaman aralığında azalmıştır. Sonuç olarak, Komite yeni standartlar oluşturmak için çalışmalara başladı. Basel II Standartları Haziran 2004'te yayınlanmıştır.

Sermaye yeterliliği, bankanın karşılaştığı risklere göre bir bankanın asgari sermaye oranına sahip olması gerekir. Bir banka, varlıklarından kaynaklanan kredi ve piyasa riski nedeniyle zarara uğradığında, bankanın sermayesi, bankanın mevduat sahiplerine ödeme kabiliyetini gösteren güvenlik sağlar. Bankanın sermayesi, karşılaştığı risklere paralel olmalıdır. Böylece bir bankanın mali yapısı güçlenebilir ve banka mevduat sahiplerine gerekli güvenliği sağlayabilir. Sermaye yeterliliği gereklerine göre çekirdek sermaye, ödenmiş sermaye, yasal yedekler, isteğe bağlı yedekler, olası zararlara karşı rezervler, döneme ait net kâr ve önceki yılların kârından oluşur (Eren ve Süslü, 2001). Bu dönemlere ait zararlar sermaye tabanından düşülür. Kredilere ilişkin genel karşılıkların toplamı: Bankanın sabit kıymet yeniden değerleme fonu: bağlı ortaklıklara, bağlı ortaklıklara ve diğerlerine yapılan yatırımların sabit kıymetlerinin yeniden değerlemesine ilişkin karşılıklar: bağlı borçlar ve olası zararlar ve menkul kıymet değer artışları için tutulan karşılıklar tamamlayıcı sermaye olarak

tanımlanmaktadır (Erturan, 2017). Sermaye yeterliliği düzenlemeleri, sermaye yeterlilik oranını ve toplam sermayeyi oluşturan çekirdek ve tamamlayıcı sermaye paylarını belirler. Çekirdek sermayenin sermaye yeterlilik oranı içindeki payı arttığında, banka sahiplerinin iflas durumunda potansiyel zararları artar. Bu , banka yönetiminin yüksek getiri elde etmek amacıyla risk alma eğilimini sınırlar. Basel I sadece kredi riskine odaklandı, ancak Basel II operasyonel riski de içeriyor. Basel I'e göre, bankalar yeterli sermayeyi belirlerken kredi ve piyasa riskini göz önünde bulundurmalıdır. Ancak Basel II'ye göre bankaların operasyonel riski de göz önünde bulundurması gerekiyor. Basel II, operasyonel riski, yetersiz veya başarısız iç süreçlerden, dış olaylara dayanan insanlardan veya sistemlerden kaynaklanan kayıp riski olarak tanımlar. Basel II düzenlemeleri, kredi, piyasa ve operasyonel riskle ilgili benzer aritmetik ve istatistiksel/aritmetik yöntemlere dayanan standartlaştırılmış yöntemleri içerir (Balcı, 2011).

Basel II düzenlemeleri henüz Türk bankacılık sektörüne uygulanmamasına rağmen, Türk bankacılık sektörü bunların uygulanmasına yönelik önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Ayrıca BDDK tarafından Basel II'nin uygulanmasına ilişkin çalışmalar bankalar ve diğer ilgili tarafların işbirliği ile yürütülmüştür. BDDK, Basel II'yi sadece sıradan bir düzenleme veya hesaplama aracı olarak görmemekte, risk yönetimi stratejisinin temel bir unsuru olarak görülmektedir.

Risk yönetimi, yöneticilerin kilit riskleri tanımlayarak bu ihtiyaçları karşıladıkları süreçtir: tutarlı, anlaşılabilir, operasyonel risk önlemleri almak: hangi riskin azaltılacağını ve hangilerinin artırılacağını ve hangi yollarla artırılacağını seçmek: ve ortaya çıkan risk pozisyonunu izlemek için prosedürler oluşturmak. Riskler değerlendirilirken bankalar için var olan tüm riskler göz önünde bulundurulmalıdır. Risk değerlendirme fonksiyonunu etkin bir şekilde yerine getirmek için, bankaların üst düzey yöneticileri riski düzenli olarak değerlendirmeli ve değişen koşullara göre düzenleyici önlemleri uygulamalıdır. Bankaların zarara uğramasına neden olan sorunlar incelendiğinde, bu sorunların nedeninin iç denetim sisteminin eksikliği olduğu tespit edilmektedir. İç denetim sistemi, kayıplara neden olabilecek sorunların tespit edilmesini sağlar (Ören, 2016).

1998 yılında Basel Bankacılık Denetim Komitesi alt komitesi olan Politika Geliştirme Grubu'nun yedi çalışma grubundan biri olan Risk Yönetimi ve Modelleme Grubu, bankacılıkta etkin denetim ve denetimlere ilişkin ilkeler oluşturmuştur. Bu ilkelere göre bankaların yönetim kurulları, etkin bir iç denetim sisteminin kurulması ve işletilmesi için son mercidir(Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu) İç denetimlerden sorumlu her düzeydeki banka personeli, iç denetimlere doğrudan veya dolaylı olarak katkı sağlayan bilgiler üretir. Etkili bir iç denetim sistemi, bankanın hedeflerine ulaşılmasını engelleyebilecek önemli risklerin belirlenmesini ve değerlendirilmesini gerektirmektedir. Riskler değerlendirilirken bankalar için var olan tüm riskler göz önünde bulundurulmalıdır. Risk değerlendirme fonksiyonunun etkin bir şekilde yürütülebilmesi için bankaların üst düzey yöneticilerinin riskleri düzenli olarak değerlendirmeleri ve değişen koşullara göre düzenleyici önlemler almaları gerekmektedir (Özkal, 2020).

Bağımsız ve nitelikli müfettiş, iç denetim sistemini aktif ve kapsamlı bir şekilde kontrol etmelidir. Bu kontroller iç denetim sisteminin önemli bir parçasıdır ve doğrudan yönetim kuruluna, teftiş kuruluna ve üst yönetime bildirilmelidir.

3.2.1. Riskin Dağıtımı ve Yönetimi

Likidite riski, tüm finansal kuruluşları ve bir bütün olarak finansal sistemin istikrarını etkileyen bir tür finansal risktir. Likidite riski, bankacılığın normal bir parçasıdır. Basel Bankacılık Denetleme Komitesi'nin vurguladığı gibi, bankacılıkta kısa vadeli mevduatın uzun vadeli kredilere vade dönüşümü, bankaları hem kuruma özgü hem de etkileyen nitelikte likidite riskine karşı doğası gereği kırılgan hale getirir. Bir bütün olarak pazarlar (Yıldırım, 2015). Hemen hemen her finansal işlem veya taahhüdün bir bankanın likiditesi üzerinde etkileri vardır. Sonuç olarak, bu aktif-pasif dönüşümü bankacılıkta likidite riskine neden olur. Genel olarak banka yönetimindeki en önemli sorunun likidite riski olduğunu fark edilmiştir. Bu aynı zamanda Finansal dengeyi koruma kısıtlamasıyla varlıklar ve borçlar arasında bir denge arayışını ifade eder. Literatürde banka likiditesi, nakit akışları ile nakit çıkışları arasında herhangi bir zamanda en ekonomik şekilde denge kurma yeteneği olarak tanımlamıştır. Ayrıca, likidite riskinin uygun yönetim kurulu ve üst yönetim gözetimine tabi tutulmasının

önemi de kabul edilmiştir. Likidite riski tanımı ve yönetimsel etkileri, modern finans teorisi ve bankacılıkta likidite riskini yönetmeye yönelik modern yaklaşımlarla dikkate değer ölçüde tutarlıdır. Zamanın herhangi bir zamanda likidite dengesi arayışının ve bankaların bir varlık ve pasif yönetimi görüşü geliştirmesini sağlayan likidite riskine entegre bir yaklaşıma sahip olmanın stratejik öneminin önemini vurgulandığı görülmektedir (Çelik, 2012).

Bankaların, likidite risklerini etkin bir şekilde tanımlayan, ölçen, izleyen ve kontrol eden kapsamlı bir risk yönetimi sürecine sahip olması esastır. Bankaların ihtiyatlı işleyişi için sağlam risk yönetimi uygulamaları gereklidir. Bu stratejik süreç dört adımda değerlendirilebilir. Bunlardan birincisi, likidite riskinin belirlenmesi ve anlaşılmasıdır. İkinci adım, bankacılıktaki likidite riskinin etkenlerinin analizi ve belirlenmesidir. Üçüncü adım ise, farklı model ve yaklaşımlar kullanılarak likidite riskinin ölçülmesidir. Bir banka, bir model kullanmanın maliyeti ile risk önlemlerinin kalitesi ve güvenilirliği açısından faydalar arasında denge kurmalıdır. Son olarak değerlendirilecek adım ise, likidite uyumsuzluğunun ekonomik ve finansal etkisini azaltmak veya ortadan kaldırmak için likidite riskinin yönetilmesini kapsamaktadır.

Daha önce analiz edildiği gibi, Basel Bankacılık Denetleme Komitesi, bankacılıkta likidite riskinin ölçülmesi, izlenmesi ve kontrol edilmesinde statikten dinamik bir perspektife doğru evrimini vurgulamıştır (Türküner, 2016). Bankalar, likidite yönetimine yönelik, kurul tarafından onaylanan temel bir yazılı likidite politikasına ek olarak, likidite şoklarının kapsamını ve süresini sınırlandırmak için bir acil durum fonlama planı oluşturmalı ve belgelendirmelidir. Acil likidite ihtiyaçlarını karşılamak için stratejileri açıkça belirleyen ve alternatif stratejiler arasındaki ödünleşmeleri değerlendiren daha sağlam bir likidite planıdır. Likidite yönetimi için bir çerçeve ve acil durumlarda likidite paniğini kontrol altına almak için kullanılabilecek şarta bağlı likidite kaynaklarının bir listesini içermektedir (Aktan, 2004).

Acil durum fonlama planı, stres anında mevcut olan likidite kaynaklarını değerlendirmeye yönelik bir süreci ana hatlarıyla belirtir ve bankaların öngörülebilir ve öngörülemeyen ekonomik ve finansal olaylarla başa çıkma becerisini artırır (Nalın,

2014). Özellikle likidite kaynaklarını, her bir fonlama kaynağının limitlerini ve rolünü ve aşırı senaryolarda likidite kaynaklarından yararlanma sırasını belirler. Öncelikle, acil durum fonlama planı, potansiyel likidite sıkıntısını tespit eder ve ardından tahmin bazında likidite stres testleri gerçekleştirir. Bu senaryolar ve temel varsayımlar, değişen kurumsal ve piyasa koşullarını yansıtacak şekilde yıllık olarak gözden geçirilir ve güncellenir. Kısaca, bir acil durum fon planı şu şekilde yapılmaktadır.

- Olası tüm likidite fon kaynaklarını, maliyetlerini ve esnekliğini değerlendirmek
- Çoklu stres olay senaryosunun ana hatlarının çizilmesi
- Likidite sağlayıcılarını ve likidite olanaklarını belirlemek
- Likidite acil durumlarda sorumluluk hatlarını belirlemek
- Likidite kaynaklarının kullanılabileceği öncelik emirlerini yapılandırmak
- Likidite stresi durumunda düşünülebilecek çeşitli potansiyel stratejileri incelemek
- Etkili bir raporlama sistemi ve erken uyarı göstergeleri belirlemek

  Gibi araçlar Bankacılıkta uygulama sürecini ana hatlarıyla belirtir ve uygulamasına yardımcı olur (Akdiş, 2000).

3.3. COVİD-19 Döneminde Finansal Sistemin Gelişimi

Türkiye, ilk teyit edilen vakanın açıklandığı 11 Mart 2020 tarihine kadar Covid-19 virüsünü ülkeden uzak tutmayı başarmıştı. Bundan önce OECD, Türkiye ekonomisinin büyüme beklentisini % 0,9'dan% 2,7'ye yükseltirken hükümetin durumunda bu salgının Türkiye ekonomisi üzerinde olumlu bir etkisi olacağını öngörmüştür. İyi odaklanmış politika önlemleri alındığı takdirde ekonomi daha da sağlıklı olacaktır. Bu bağlamda ülkemiz, tekstil, mobilya, demir-çelik ve gıda gibi bazı sektörlerde turizm patlaması ve küresel talep değişikliğini beklemekteydi. Ancak bu tahminler en azından kısa vadede pandeminin tüm ülkeye ve dünyaya yayılması nedeniyle gerçekleşmeyecek ve şimdi Türkiye bu krizin potansiyel ekonomik maliyetlerini tahmin etmektedir.

Türkiye 771 milyar dolarlık GSYİH ile dünyanın 19. büyük ekonomisidir. Türkiye'nin toplam ihracat ve ithalat değerleri sırasıyla yaklaşık 171 milyar dolar ve 202 milyar dolardı, bu da 2019'da 31 milyar dolarlık negatif ticaret dengesi ile sonuçlanmıştır. verilere göre Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı ülkeler Almanya (% 9), İngiltere (% 6,3), İtalya (% 5,4)), Irak (% 5,2) ve ABD (% 4,7) ve en çok ithalat yapılan ülkeler Rusya (% 11,1), Çin (% 9,1), Almanya (% 8,9), ABD (% 5,5) ve İtalya (% 4,2) şeklindedir. Bu veriler, Türkiye'nin tedarik zincirinin büyük ölçüde Çin'e bağlı olmadığını, ancak diğer ülke ekonomilerinin de pandemiden etkilendiğini göstermektedir. Dolayısıyla bu sonuç Türk imalat sektörüne zarar verecektir. Bunun yanı sıra ülkemizde Mart 2020'de; Pandemi nedeniyle Mart 2019'a göre ihracat % 17,81 azalma gösterirken ithalat % 3,13 oranında artış göstermiştir.

Türkiye, 2018'den beri yüksek işsizlik oranıyla (% 13,7) mücadele etmektedir. Bu pandeminin muhtemelen ilk ekonomik kayıplarını yaşayacak olan iflaslar, fabrika ve işyerlerinin kapanması nedeniyle özellikle mavi yakalı işçiler ve hizmet sektörü çalışanları arasında işsizlik oranı artacak gibi görünmektedir. Bu, Türkiye'nin GSYİH büyümesinde bir düşüşe ve işçiler için gelir kayıplarına yol açacaktır. Ayrıca Türkiye TÜFE'si Mart 2020'de yıllık % 11,86 ve aylık% 0,57 artmıştır.% 2,78 ile sağlık,% 1,95 gıda ve alkolsüz içecekler ve % 1,24 ile çeşitli mal ve hizmetler aylık yüksek artışların gerçekleştiği ana gruplar olmuştur. Bu nedenle, tüm dünyada olduğu gibi kısa vadede gıda enflasyonu yoluyla Türk tüketici fiyatlarında artış beklenecektir. Buna ek olarak, Türkiye'nin 2019'da yaklaşık 50 milyon ziyaretçisi ve 34,5 milyar dolarlık turizm geliri bulunmaktaydı. Ancak pandemi önümüzdeki sezona kadar bitmezse turizm sektörü oldukça fazla zarara uğrayacaktır.

Ek olarak bu belirsizlik yatırımcılar için daha fazla risk getirecektir. Pandemi nedeniyle 2020 Mart ayında Türkiye'nin Ekonomik Güven Endeksi 97,5'den 91,8'e, Reel Sektör Güven Endeksi ise 106,9'dan 99,7'ye gerilemiştir. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), mali koşulları iyileştirmek için enflasyon oranını % 10.75'ten% 9.75'e düşürmüştür.

Türk hükümeti 18 Mart 2020 tarihinde vatandaşlara ve işletmelere yardımcı olmak için vergi indirimleri, ödeme ertelemeleri ve artan emeklilik ödemeleri içeren

15,4 milyar dolarlık bir ekonomik teşvik paketi açıklamıştır. Bununla birlikte, hükümetin işleri kurtarmak, işletmeleri güvence altına almak ve işten ayrılanların üzerindeki yükü azaltmak için daha uzun vadeli ekonomik önlemler alması gerektiği aşikardır. Ülkemiz aynı zamanda, çoğu iç savaş nedeniyle yerlerinden edilmiş Suriyeliler olmak üzere dünyanın en büyük mülteci nüfusuna ev sahipliği yaptığından halkın rehafı kısılmaktadır. Dolayısıyla bu durum, hükümete bu insanları korumak için mali bir yük getirecektir.

Bir pandemi dönemi, doğası gereği ilk elden sağlık alanıyla ilgilidir. Bununla birlikte, bu sorunlu fenomenle birlikte var olan uzun bir alt başlık listesi vardır. Bilindiği üzere yeryüzünde gerçekleşen her olay, birçok farklı konu ile güçlü bağlar taşımaktadır ve korona virüs vakası bunun canlı bir örneğidir. Sağlıkla ilgili nedenler ve çözümlerin dışında, bu krizin birkaç önemli sosyal boyutu vardır. Bunlardan birisi eşitsizlik sorunudur. "Eşitsizlikler sorunu, Covid-19 araştırmalarında şiddetle vurgulanması gereken bu önemli sosyal sorunlardan biridir. Eşitsizlik terimi "bir toplumdaki bir grup veya gruptaki farklı bireyler için eşit olmayan ödüller veya fırsatlar" olarak tanımlanır".

Salgın sırasında yaşananlar toplumdaki eşitsizliklere ışık tuttu. Genel olarak, bazı gruplara karşı ekonomik özellikler, ırk veya etnik köken, yaş ve cinsiyet temelinde ayrımcı tutumlar, sosyal eşitsizlikler merdiveninin ilk adımlarını oluşturur. Bunun yanı sıra eşitsizlik deneyimi her dönemde farklı olabiliyor ki bu da modern ve modern öncesi dönemler arasındaki farklılıklarda şahit olunabilecek bir konudur. Bakıldığında, modern risk toplumları sosyal eşitsizlikler açısından değişiklikleri bünyesinde barındırdığı görülecektir. Sosyal eşitsizliğin odağının "servet dağılımı" ndan "risk dağılımı" na kaydığı da iddia edilmektedir. Koronavirüs salgını sırasında karşılaşılan sosyal eşitsizlikler tartışması bu hipotez ışığında incelendiğinde, toplumların belirli boyutlarının virüse maruz kalma veya virüs bulaşması açısından dezavantajlı olduğu görülmektedir. Örneğin, toplumlarda siyahları, fakirleri ve yaşlıları dışlamak ve küçümsemek, koronavirüsü salgını sırasında daha görünür hale gelmiştir. Bunun dışında bireylerin ve toplumların kimliklerinin bir parçası olan bu özellikler, kriz anında damgalanma nedenleri olarak da karşımıza çıkmaktadır. Corona

virüsü salgını itibarıyla bu, bu kategorilere giren kişilerin virüse daha yatkın olarak değerlendirilmeleri ve sonuç olarak da uzak tutulması gerekenler olarak değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır.

Bu bölümde daha önce de belirtildiği gibi, tüm eşitsizlikler arasında ekonomik durum, ırk, cinsiyet ve yaşla ilgili olanlar, COVID-19 tartışmalarıyla birlikte yüzeye çıkanlardır. Bu aslında sağlığın sosyal belirleyicileriyle doğrudan bağlantılı bir sorundur. "Sağlığın sosyal belirleyicisi terimi, genellikle sağlıkla ilgili bilgi, tutumlar, inançlar veya davranışlar (sigara içmek gibi) dahil olmak üzere sağlığı etkileyen tıbbi olmayan faktörlere geniş anlamda atıfta bulunmak için kullanılır. Ancak bu faktörler, sağlığı etkileyen nedensel yollarda yalnızca en aşağı yöndeki belirleyicileri temsil etmektedir. Yeterince şaşırtıcı bir şekilde, yeterli düzeyde ilgi görmeyen yukarı havzalar, bireylerin farklı sosyo-ekonomik statüdeki sağlık hizmetlerine Erişiminde oldukça güçlü etkiler taşımaktadır. Bu belirleyiciler eğitim geçmişi, ırk ayrımcılığı, ekonomik kaynaklar vb. Olarak sıralanabilir. Bilindiği gibi gelir eşitsizliği sağlıklı bir yaşam sürdürme yeteneğini azaltmaktadır. COVID-19 günleri, bu argümandan farklı bir resim olmadığını kanıtlamıştır. Yani resmi standartlarda çalışmayanlar ve kalıcı bir işi olmayanlar krizin en ağır ekonomik yükünü taşımaktadır. Gelir kaybı, sosyal yaşamdaki diğer sorunların yanında gelmektedir. Üstelik corona virüse karşı en üst düzeyde vurgulanan önlem, insanların evde kalmasını gerektiren sosyal mesafedir. Bu, ekonomik eşitsizlikleri yüzeye taşıyan bir başka durumdur (Akat ve Yazgan, 2013). Düşük gelirli veya geliri olmayan insanlar genellikle evde kalma ve uzaktan çalışma veya ekran aracılığıyla sosyal bir hayata sahip olma lüksüne sahip değiller çünkü bunların hepsi farklı sermaye türlerine ihtiyaç duymaktadır. Hükümet bu bağlamda, düşük gelirli aileleri desteklemek için farklı düzeylerde önlemler almaya çalışmaktadır, ancak yine de kriz ve kilitlenme dönemlerinde ekonomik kaynaklar açısından farklı sosyal sınıflar arasında büyük boşluklar bulunmaktadır.

BÖLÜM IV

SONUÇ

Finansal derinleşmenin ekonomik büyümeyi etkileyen çeşitli kanalları vardır. İlk olarak, finansal derinleşme, girişimcilerin ve işletmelerin yatırımlarını finanse etme imkanlarını artırır. Bu da üretim kapasitesinin artmasına ve ekonomik büyümeye katkı sağlar. İkinci olarak, finansal derinleşme, teknolojik gelişimi teşvik eder.

Finansal piyasalar, yenilikçi projelerin finansmanını kolaylaştırarak teknolojik ilerlemeyi destekler. Finansal derinleşme aynı zamanda tüketim harcamalarını da etkiler. Finansal araçların ve kredilerin yaygınlaşması, tüketicilerin gelirlerine göre daha fazla harcama yapmalarını sağlar. Bu da talebi artırarak ekonomik büyümeyi destekler. Bununla birlikte, aşırı borçlanma gibi risklerin göz ardı edilmemesi gerektiği unutulmamalıdır. Finansal derinleşme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki karmaşık olabilir ve başka faktörlerin etkisi altında değişebilir. Ekonomik politikalar, kurumsal yapılar, hukuk sistemi gibi faktörler de bu ilişkiyi etkileyebilir. Örneğin, etkin düzenleme ve denetim mekanizmalarının olmaması finansal istikrarsızlığa yol açabilir ve büyümeyi olumsuz etkileyebilir.Sonuç olarak, finansal derinleşme ve ekonomik büyüme arasında güçlü bir ilişki olduğu kabul edilir. Finansal derinleşme, sermaye birikimini artırır, yenilikçiliği teşvik eder, kaynak sağlama kapasitesini güçlendirir ve tüketim harcamalarını artırır. Ancak, finansal istikrarın korunması, risklerin yönetimi ve etkin düzenlemelerin uygulanması da büyük önem taşır. Böylece, finansal derinleşme, sürdürülebilir ekonomik büyümeyi destekleyebilecek etkili bir araç haline gelebilir. Ekonomik politikaların finansal derinleşmeyi teşvik etmesi ve aynı zamanda finansal istikrarı sağlaması gerekmektedir.

KOBİ'ler (küçük ve orta ölçekli işletmeler), çoğu OECD ülkesinde işlerin yüzde 60 ila 70'ini oluştururken, bazı ülkelerde (özellikle İtalya ve Japonya) büyük bir paya, Amerika Birleşik Devletleri gibi diğer ülkelerde ise daha küçük bir paya sahiptir. Ayrıca, Amerika Birleşik Devletleri ve Hollanda gibi bazı ülkelerde, KOBİ'ler yeni işlerin orantısız bir şekilde büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Bazı kanıtlar, genç firmaların istihdam paylarının büyüklükten daha önemli olduğunu göstermektedir. Ancak, yeni kurulan firmaların yarısından azı beş yıldan fazla hayatta kalmakta ve iş

yaratmada önemli katkılar sağlayan hızlı büyüyen şirketlere dönüşmektedir. Yüksek iş devri, istihdam güvenliği açısından sorun oluştururken, küçük işletmeler genellikle çalışanlara bildirim yapma yükümlülüğünden muaftır. Ayrıca, küçük firmalar genellikle eğitime daha az yatırım yapar ve yetenekleri artırmak için dış işe alımlara daha fazla güvenir. KOBİ'lerle ilgili güvenilir, ilgili ve uluslararası karşılaştırılabilir verilere olan talep artmaktadır ve istatistik kuruluşları veri toplama ve yayınlama çabalarını genişletmektedir. Ancak, uluslararası denklik hala zayıftır çünkü farklı boyut-sınıf tanımları ve sektör sınıflandırmaları kullanılmaktadır. Daha etkili politika analizleri sunabilmek için OECD ülkelerinin firmalar için veri birikimini iyileştirmek için gereken aşırı bürokrasiyi azaltması önemlidir.

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü, COVID-19 salgınının 2008 küresel mali krizinden daha büyük bir ekonomik şok olduğunu belirtmiştir. Ülkelerin birçoğu resesyona girecek ve salgının ekonomik sonuçlarıyla mücadele edeceklerdir. Ancak IMF'ye göre, küresel büyüme 2020'de olumsuz olsa da, küresel finansal kriz dönemindeki kadar kötü veya daha kötü bir durgunluk beklenmemektedir. Ayrıca, odaklı politikaların uygulanmasıyla ekonomide bir iyileşme olasılığı vardır. Hedefe ulaşmak için, çevreye öncelik vermek ve sağlık sistemlerini güçlendirmek önemlidir. Ancak pandeminin tamamen sona ermesi belirsiz olduğundan, daha hızlı bir iyileşme süreci bu bağlamda belirsizliklere bağlı olacaktır. Mart 2020'de yayınlanan rapora göre, dünya ekonomisi iki olası gelecek senaryosuyla karşı karşıya kalacaktır. Bunlardan birincisi gecikmiş toparlanma iken ikincisi uzun süreli daralmadır. İlk senaryoda işsizlik artacak; iflaslar bankacılık sistemi üzerinde baskı oluşturacak; daha fazla likidite ve düşük faiz oranı talep üzerinde sınırlı bir etkiye sahip olacaktır. Bu bağlamda kendi kendini güçlendiren durgunluk uzayacak ve 2020'nin dördüncü çeyreğinde toparlanma başlayacaktır. İkinci senaryoda ise, artan işten çıkarmalar ve iflaslar kendi kendini güçlendiren bir durgunluğu besleyecek; kapsamlı bir bankacılık krizi dünya finansal sistemine zarar verecek ve tüm mali ve parasal tepkiler, 2021'in ikinci çeyreğine kadar durgunluğu durdurmak için yetersiz kalacaktır.

OECD, IMF ve World Bank, devletleri Covid-19 krizinin üstesinden gelmek için halk sağlığına yönelik etkili ve kaynakları iyi kullanmalarını sağlayacak

politikalar uygulamaya teşvik etmektedir. Ayrıca, ekonomide güveni yeniden tesis etmek, işçilerin ve işletmelerin gelirlerini korumak için makroekonomik ve mali destek önlemleri alınması gerektiğini vurgulamaktadırlar. G20 hükümetleri, küresel işbirliğiyle öncelikle işlerin ve gelirlerin korunmasına, güvenin yeniden tesis edilmesine, finansal istikrarın korunmasına ve ticaret ile küresel tedarik zincirindeki aksaklıkların azaltılmasına odaklanacaklarını bildirmişlerdir. Ancak, tüm bu destek mekanizmalarının kamu ekonomisine ekstra yük getireceği ve vergi gelirlerinin azalmasıyla kamu borcunun artabileceği unutulmamalıdır. Covid-19 salgını, sadece bir halk sağlığı krizi yaratmakla kalmamış, aynı zamanda küresel bir durgunlukla birleştiğinde dünya siyasetini ve gücün dengesini değiştirme potansiyeline sahip olmuştur.

Berlin Duvarı'nın yıkılması, Brexit ve 11 Eylül Saldırıları gibi büyük tarihi olaylarla birlikte bu salgının dünyayı sonsuza dek değiştireceği öngörülmektedir. Salgının, dünyayı derinden etkileyen çeşitli sonuçları olduğu ancak bugün bile hayal edemediğimiz şekillerde gerçekleştiği belirtilmektedir. Finansal derinleşme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki, ekonomik literatürde kapsamlı bir şekilde araştırılan bir konudur. Bu ilişkiyi anlamak, ekonomik politikaların şekillendirilmesi ve sürdürülebilir büyümenin sağlanması açısından önemlidir. Farklı akademik çalışmalar, finansal derinleşme ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir bağlantı olduğunu göstermiştir. Finansal derinleşme, finansal sistemin büyümesi ve gelişmesini ifade eder. Bu, finansal araçlar, kurumlar ve piyasaların çeşitliliği ve derinliğinin artması anlamına gelir. Finansal derinleşme, kaynakların etkili bir şekilde dağıtılmasını ve sermaye birikimini teşvik eder.

Yapılan tez çalışmasına geniş bir açıdan bakıldığında, finansal derinleşme ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir. Finansal derinleşme, işletmelerin yatırımlarını finanse etmelerini sağlayarak üretim kapasitesini artırırken, teknolojik gelişmeyi teşvik eder ve tüketim harcamalarını artırarak talebi destekler. Ancak, bu ilişkinin karmaşık olduğu ve diğer faktörlerin etkisi altında değişebileceği unutulmamalıdır. Ekonomik politikaların ve düzenlemelerin, finansal derinleşmeyi destekleyen ve istikrarı sağlayan bir çerçeveye sahip olması önemlidir.

Aynı zamanda, finansal derinleşme ekonomik büyümeyi desteklerken gelir dağılımında da etkili olabilir. Finansal piyasaların derinleşmesi, finansal kaynaklara daha fazla Erişim sağlayarak gelir eşitsizliklerini azaltabilir. Daha fazla girişimci ve işletme, finansmana Erişim sağlayarak büyüme fırsatlarına ulaşabilir ve dolayısıyla gelir düzeyini artırabilir.

Finansal derinleşmenin ekonomik büyümeye olan etkisi her zaman pozitif olmayabilir. Finansal sistemin istikrarsızlığı, aşırı borçlanma ve spekülatif balonlar gibi riskleri beraberinde getirebilir. Bu nedenle, finansal istikrarın sağlanması ve finansal piyasaların etkin bir şekilde düzenlenmesi önemlidir.

Ekonomik literatürde finansal derinleşme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki üzerine birçok araştırma yapılmıştır. Bunların büyük bir çoğunluğu, finansal derinleşmenin ekonomik büyümeyi desteklediği ve finansal sistemin gelişimiyle birlikte ekonomik performansın arttığı sonucuna varmaktadır.

Finansal derinleşmenin ekonomik büyümeyi desteklemesinin birkaç farklı mekanizması vardır. İlk olarak, finansal derinleşme yoluyla sağlanan daha fazla finansman imkânı, girişimcilerin yeni işletmeler açmalarını ve mevcut işletmelerin büyümelerini sağlar. Bu da ekonomide daha fazla istihdam yaratır ve üretimi artırır. Ayrıca, finansal kaynaklara Erişim imkânı, yenilikçi projelerin hayata geçirilmesini ve teknolojik ilerlemeyi teşvik eder. Bu da ekonomik büyümeyi destekleyen faktörler arasındadır.

İkinci olarak, finansal derinleşme, sermaye birikimini artırır. İşletmeler ve hane halkları, finansal araçlar vasıtasıyla tasarruflarını biriktirir ve bu tasarrufları yatırımlara dönüştürebilir. Bu durum, ekonomide sermaye birikiminin artmasına ve dolayısıyla üretken sermaye stokunun genişlemesine yol açar. Daha fazla sermaye birikimi ise ekonomik büyümeyi destekleyen faktörlerden biridir.

Üçüncü olarak, finansal derinleşme, kaynakların daha verimli bir şekilde kullanılmasını sağlar. Finansal piyasaların gelişmesi, kaynakların etkin bir şekilde

tahsis edilmesini ve projelerin risk-getiri profillerine göre finanse edilmesini sağlar. Bu da ekonomik verimliliği artırır ve büyümeyi destekler.

Diğer taraftan finansal derinleşmenin ekonomik büyümeyi desteklemesinin yanı sıra bazı riskleri de beraberinde getirebileceği unutulmamalıdır. Özellikle finansal istikrarsızlık ve krizler gibi durumlar, finansal derinleşmenin olumsuz etkileri olabilir. Örneğin, aşırı borçlanma ve spekülatif balonlar, finansal piyasaların dengesini bozabilir ve ekonomik istikrara zarar verebilir. Bu nedenle, finansal derinleşmenin sürdürülebilir olması ve risklerin etkin bir şekilde yönetilmesi önemlidir.

Finansal derinleşme ve ekonomik büyüme ilişkisi, ülkeler arasında farklılık gösterebilir. Bazı çalışmalar, finansal derinleşmenin ekonomik büyümeye doğrudan katkı sağladığını gösterirken, bazıları ise bu ilişkinin dolaylı olduğunu ve diğer faktörlerle etkileşim halinde olduğunu öne sürmektedir.

Finansal derinleşme, bir ülkedeki finansal sektörün genişlemesini ve çeşitlenmesini ifade eder. Bankacılık sektörünün gelişmesi, sermaye piyasalarının genişlemesi, sigorta ve emeklilik sektörlerinin büyümesi gibi unsurlar finansal derinleşmeyi destekleyen faktörlerdir. Bunlar, tasarrufların birikimini ve sermaye hareketliliğini artırarak ekonomik büyümeyi teşvik eder.

Finansal derinleşme, ekonomik büyümeyi destekleyen bir dizi mekanizmayla etkileşim halindedir. Bunlardan biri, finansal araçların çeşitliliği ve erişilebilirliği sayesinde girişimcilerin ve işletmelerin finansman ihtiyaçlarını daha etkin bir şekilde karşılamalarıdır. Daha fazla finansman imkânı, yeni işletmelerin kurulmasını, mevcut işletmelerin büyümesini ve yenilikçi projelerin hayata geçirilmesini sağlar.

Finansal derinleşme aynı zamanda sermaye birikimini artırır. Finansal araçlar vasıtasıyla yapılan tasarruflar, yatırımlara yönlendirilerek ekonomideki sermaye stokunu genişletir. Bu da üretim kapasitesini artırır, istihdamı destekler ve ekonomik büyümeyi tetikler. Finansal derinleşme, kaynakların daha etkin bir şekilde tahsis edilmesini sağlar. Gelişmiş finansal piyasalar, yatırımların risk-getiri profillerine göre değerlendirilmesine ve uygun finansman kaynaklarının seçilmesine imkân tanır. Bu da

ekonomik verimliliği artırır ve büyümeyi destekler. Ancak finansal derinleşmenin beraberinde getirebileceği bazı riskler de vardır. Özellikle finansal istikrarsızlık ve krizler, finansal derinleşmenin olumsuz etkileri olabilir. Örnek olarak aşırı borçlanma, spekülatif balonlar ve finansal piyasalardaki dengesizlikler, ekonomik istikrarı tehdit edebilir. Bu nedenle, finansal sistemde etkin bir gözetim, düzenleme ve risk yönetimi mekanizmalarının bulunması büyük önem taşır. Finansal derinleşme ve ekonomik büyüme ilişkisini daha detaylı bir şekilde ele alacak olursak, bu ilişkinin nasıl işlediğine ve hangi mekanizmaların etkili olduğuna odaklanabiliriz.

a. Finansal araçlar ve kaynakların etkin kullanımı: Finansal derinleşme, finansal piyasalardaki çeşitliliği ve erişilebilirliği artırarak kaynakların daha etkin bir şekilde tahsis edilmesini sağlar. Girişimciler ve işletmeler, farklı finansal araçlara erişerek yatırım projelerini finanse edebilirler. Bu da daha fazla yatırımın gerçekleşmesini ve üretim kapasitesinin artmasını sağlar.

b. Yatırım ve sermaye birikimi: Finansal derinleşme, tasarrufların birikimini ve sermaye hareketliliğini artırır. Finansal araçlar aracılığıyla yapılan tasarruflar, yatırımlara yönlendirilerek ekonomideki sermaye birikimini artırır. Bu da üretim kapasitesinin artmasını, yeni işletmelerin kurulmasını ve istihdamın artmasını sağlar.

c. İnovasyon ve teknoloji transferi: Finansal derinleşme, yenilikçi projelerin finansmanına olanak sağlar. Yatırımcılar, yeni teknolojilere ve inovasyona yönelik projelere kaynak sağlayarak ekonomik büyümeyi destekler. Ayrıca, finansal piyasalar, teknoloji transferini ve bilgi paylaşımını kolaylaştırarak ekonomik büyümeyi hızlandırır.

d. Girişimciliği teşvik etme: Finansal derinleşme, girişimcilerin finansman ihtiyaçlarını daha kolay karşılamalarını sağlar. İşletme kurma ve işletme genişletme süreçlerinde finansal kaynaklara Erişim, girişimciliği teşvik eder. Bu da yeni işletmelerin ortaya çıkmasını ve ekonomik büyümeyi destekler.

e. Tüketim harcamalarını artırma: Finansal derinleşme, tüketici kredileri ve finansal ürünlerin yaygınlaşmasıyla tüketim harcamalarını artırır. Tüketiciler, finansal araçlar aracılığıyla daha fazla kaynak elde ederek taleplerini karşılayabilirler. Bu durum ekonomik büyümeyi her daim aralıksız teşvik eder.

Finansal derinleşmenin olumsuz etkileri de göz ardı edilmemelidir. Aşırı borçlanma, finansal balonlar ve istikrarsızlık gibi riskler, finansal sistemi ve ekonomiyi olumsuz etkileyebilir. Bu nedenle, etkin düzenleyici önlemler ve risk yönetimi mekanizmalarının bulunması büyük önem taşır.

Finansal derinleşme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki karmaşık olabilir ve başka faktörlerin etkisi altında değişebilir. Ekonomik politikalar, kurumsal yapılar, hukuk sistemi gibi faktörler de bu ilişkiyi etkileyebilir. Bu nedenle, finansal sistemin sağlıklı işleyişini ve istikrarını sağlamak için etkin düzenleme ve denetim mekanizmaları büyük önem taşır.

Sonuç olarak finansal derinleşme ve ekonomik büyüme arasında güçlü bir ilişki olduğundan bahsedebiliriz. Finansal derinleşme, sermaye birikimini artırır, yenilikçiliği teşvik eder, kaynak sağlama kapasitesini güçlendirir ve tüketim harcamalarını artırır. Diğer yandan finansal istikrarın korunması, risklerin yönetimi ve etkin düzenlemelerin uygulanması da büyük önem taşımaktadır. Ancak bu şekilde finansal derinleşme, sürdürülebilir ekonomik büyümeyi destekleyebilecek etkili bir araç haline gelebilir.

KAYNAKÇA

Acemoğlu, D. ve Üçer, M. (2015). The Ups And Downs In Turkish Growth, 2002 2015: Political Dynamics, The European Union and the Institutional Slide, *Nber Working Paper Series*, Nu: 21608.

Agenor, R. Mc Dermott, C.J. ve Uçer M.E. (1997). "Fiscal Imbalances, Capital Inflows And The Real Exchange Rate: The Case Of Turkey", *IMF Working Paper*, Nu: WP/97/1.

Akat, A. S. ve Yazgan, E. (2013). "Observations On Turkey's Recent Economic Performans", *Atlantic Economic Journal*, 41 (1), 1-27.

Akdiş, M. (2000). *Global Finansal Sistem Finansal Krizler ve Türkiye*, Beta Yayınevi, İstanbul.

Akıncı, E. (2020). Covid-19 "Salgını Kapsamında Şirket Yöneticilerinin Almaları Gereken Önlemlere Genel Bir Bakış", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* (38), 202-223.

Aktan, C. C. (2004). "Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri", *Yeni Türkiye Dergisi*, 2, (42), 1225-1230.

Arestis, P. & Demetriades, P. (1999). "Financial Development And Economic Growth: Assessing The Evidence", *The Economic Journal,* 442, (107), 783-799.

Ayhan, B. (2014). "Uzun Süreli Bakım Sistemleri ve Finansman Yöntemleri: Türkiye Açısından Değerlendirmeler", T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engellive Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, *Uzmanlık Tezi*, Ankara.

Aymutlu, E. (2007). "Dünyada ve Türkiye'de Denizcilik Sektörünün Finansman Yapısı", Marmara Üniversitesi, *Yüksek Lisans Tezi,* İstanbul.

Balcı, A. (2011). "Dış Ticarette Kullanılan Finansman Teknikleri ve Isparta Tercihi", Süleyman Demirel Üniversitesi, *Yüksek Lisans Tezi*, Isparta.

Büyükdeniz, Z. (2020). "Dış Ticaret Liberalizasyonunun İşsizlik Üzerindeki Etkileri", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* 75, (3), 839-869.

Çelik, S.A.Y. (2012). "Likidite Riski Yönetimi: Pazar veri Analizi", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 1, (13), 1-17.

Demirci, S. (2020). "Dış Ticaretin Finansmanı", *Kafkas Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4, (3), 193-220.

Durmuş, M. (2009). "Kapitalizmin Krizi ve Türkiye Yansımaları", *Mülkiye Dergisi*, 33, (263), 160-189.

Eren, A. ve Süslü, B. (2001). "Finansal Kriz Teorileri Işığında Türkiye'de Yaşanan Krizlerin Genel Bir Değerlendirmesi", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 6, (41), 329-345.

Gökbulut, R. İ. (2010). *Dış Ticaretin Finansmanı ve Teşviki-Uluslararası Ticaret ve Lojistik Yönetimi*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Gülhan, O. (2018). "Bankacılıkta Likidite Riski ve Likidite Düzenlemeleri; Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Uygulamalar", Başkent Üniversitesi, *Doktora Tezi,* Ankara.

Erturan, İ. E. (2017). "Muhasebe Denetiminde Nesnelerin İnterneti: Stok Döngüsü", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 75, (5), 13-30.

Kibritçioğlu, A. (2001). "Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Hükümetler (1969-2001)", *Yeni Türkiye Dergisi,* Ekonomik Kriz Özel Sayısı, 41 , (1), 174-182.

Mazıbaş, M. (2005). *Operasyonel Riske Basel Yaklaşımı: Üç Yapısal Blok Çerçevesinde Bir Değerlendirme,* Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Araştırma Raporu, 1, Ankara.

Nalın, S. (2014). "Global ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkisi", *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar,* 51, (587), 101-111.

Ören, A. K. (2016). "Refah Devleti Paradoksu Olarak Kamuda Taşeron Çalışma Sistemi", *Isparta Örneği. Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi,* 5,(12), 154-183.

Özkal, İ. (2020). "Etik ve Kamu Etiği: Eleştirel Bir Bakış", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi,* 2, (12), 147-174.

Parasız, İ. ve Başoğlu, U. (1999). "Türkiye'de Ekonomik Kriz, İnandırıcılık ve İstikrar", *SBÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2, (15), 169-285.

Şahin, A. ve Doğukanlı, H. (2014). "Yabancı Bankaların Kobi Kredilerine Etkileri: Türkiye İçin Bir İnceleme", *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*,2, (8), 39-73.

TCMB. (2021). *Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS),* https://evds2.tcmb.gov.tr, (Erişim Tarihi: 03.01.2021).

Tokdemir, E. (2011). "Dış Ticaret Hadleri", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası,* 4, (38), 16-28.

Turgut, A., & Ertay, H. İ. (2016). "Bankacılık Sektörünün Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi", *Türkiye Üzerine Nedensellik Analizi. Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4, (8), 114-128.

Türküner, E. (2016). "Basel III. Düzenlemeleri Çerçevesinde Likidite Riskinin Ölçülmesi ve Modellemesi", *Journal Of Accounting Finance And Auditing Studies*, 2, (3), 36-55.

Yıldırım, O. (2015). "Türk Bankacılık Sisteminde Basel Kriterleri", *Finans Politik &Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 52, (609), 9-21.